

ČIČEK protiv TURSKE

(Predstavka br. 25704/94)

PRESUDA

27. februar 2001. godine

PRAVNOSNAŽNA

5. novembar 2001. godine

Ova presuda postaje pravosnažna pod uslovima predviđenim članom 44, stav 2 Konvencije. Podložna je uredničkoj reviziji pre objavljivanja u konačnom obliku u zvaničnim izveštajima o odabranim presudama i odlukama Suda.

U predmetu Čiček protiv Turske,

Evropski sud za ljudska prava (Prvo odeljenje), u Veću u sastavu:

G. E. PALM, *predsednik,*
Gđa V. TOMASEN (W. Thomassen),
G. L. FERARI BRAVO (L. Ferrari Bravo),
G. B. ZUPANČIČ,
G. T. PANTIRU (Panțîru),
G. R. MARUSTE, *sudije,*
G. F. GELDUKLU (Gölcüklü), *ad hoc sudija,*
i g. M. OBOJL (O'Boyle), *sekretar Odeljenja,*

posle većanja na zatvorenoj sednici 6. februara 2001. godine,

izriče sledeću presudu usvojenu tog datuma:

POSTUPAK

1. Ovaj predmet je formiran na osnovu predstavke (br. 25704/94) koju je protiv Republike Turske Evropskoj komisiji za ljudska prava (u daljem tekstu: Komisija), u skladu sa ranijim članom 25 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: Konvencija), podnela državljanka Turske, gđa Hamsa Čiček (u daljem tekstu: podnosilac predstavke), 8. novembra 1994. godine.

2. Podnosioca predstavke su predstavljali g. Kevin Bojl (*Boyle*) i gđica Fransoaz Hempson (*Françoise Hampson*), oboje profesori na Univerzitetu Esekse (Ujedinjeno kraljevstvo). Tursku državu (u daljem tekstu: Država) predstavljao je njen zastupnik.

3. Podnosilac predstavke je tvrdila da su njena dva sina, Tahsin i Ali Ihsan Čiček i njen unuk, Čajan Čiček, nestali u okolnostima za koje je bila odgovorna Država. U tom pogledu se pozvala na članove 2, 3, 5, 13, 14 i 18 Konvencije.

4. Komisija je predstavku proglasila prihvatljivom 26. februara 1996. godine. U cilju utvrđivanja činjenica u svetlu spora o okolnostima nestanka dvojice sinova i unuka podnosioca predstavke, Komisija je sama sprovedla svoje istragu u skladu sa ranijim članom 28, stav 1(a) Konvencije. Komisija je imenovala tri delegata da prikupe dokaze od svedoka na pretresima održanim u Ankari od 16. do 20. juna 1997. i od 15. do 19. juna 1998. godine. Predmet je prosleđen Sudu 1. novembra 1999. godine u skladu s članom 5, stav 3, drugom rečenicom Protokola 11 uz Konvenciju, budući da Komisija do tog datuma nije okončala razmatranje predmeta.

5. Predstavka je dodeljena Prvom odeljenju Suda (pravilo 52, st. 1 Pravilnika). U okviru tog odeljenja je oformljeno Veće koje će razmatrati taj predmet (shodno članu 27, st. 1 Konvencije) u skladu sa pravilom 26, st. 1 Pravilnika. G. Riza Turmen (Türmen), sudija izabran u ime Turske, povukao se iz razmatranja predmeta (shodno pravilu 28). Država je stoga imenovala g. Fejaza Gelduklua (Feyyaz Gölcüklü) za *ad hoc* sudiju (u skladu sa članom 27, st. 2 Konvencije i pravilom 29, st. 1).

6. I podnosilac predstavke i Država su podneli primedbe o meritumu (shodno pravilu 59, st. 1). Posle konsultacija sa stranama, Veće je odlučilo da nije neophodno da razmatra meritum predmeta (shodno pravilu 59, st. 2 *in fine*).

ČINJENICE

I. Okolnosti predmeta

A. Podnosilac predstavke

7. Podnosilac predstavke, gđa Hamsa Čiček, rođena 1930. godine, državljanka je Turske i živi u Derneku, selu u okrugu Liđ, u pokrajini Diyarbakir na jugoistoku Turske. Ona podnosi predstavku u svoje ime i u ime svoje dvojice sinova, Tahsina (koji je imao 44 godine 1994. godine) i Alija Ihsana Čičeka (koji je imao 20 godina 1994. godine) i svog unuka Čajana Čičeka, koji su navodno nestali u okolnostima za koje je odgovorna Država.

B. Činjenice

8. Činjenice u vezi nestanka dvojice sinova i unuka podnosioca predstavke su sporne. Činjenice koje je predstavila podnosilac predstavke date su u Odeljku 1. Činjenice koje je predstavila Država iznete su u Odeljku 2.

9. Kratak prikaz dokumenata koje su podneli podnosilac predstavke i Država u prilog svojim tvrdnjama i dokazi prikupljeni tokom saslušavanja svedoka u Ankari od strane Komisije dati su u Odeljku C.

A. Činjenice koje je predstavila podnosilac predstavke

10. Oko stotinu vojnika iz Glavnog štaba žandarmerije okruga Liđ su 10. maja 1994. oko šest ujutro izvršili raciju u selu u kojem živi podnosilac predstavke. Ostavili su svoja vozila na ulazu u selo i u njega ušli pešice.

11. Vojnici su obilazili kuće, budili meštane i govorili im da se okupe kod džamije i ponesu svoje lične karte. Kada se oko 400 meštana okupilo kod džamije, vojnici su pokupili lične karte muškaraca. Žene i decu su poslali kući, zbog čega oni nisu bili u mogućnosti da vide događaje koji su usledili. Po onome što je podnosilac predstavke čula od muškaraca iz sela koji su ostali kod džamije, vojnici su proveravali identitet okupljenih prozivajući jednog po jednog meštanina po imenu sa spiska. Zatim su vojnici lične karte vratili svim meštanima osim Ramazanu Akjolu, Fevziji Fidanteku, Mehmetu Ezinekčiju, Mehmetu Demiru i Aliju Ihsanu Čičeku (sinu podnosioca predstavke). Njima petorici je rečeno da stanu sa strane. Tahsinu Čičeku (drugom sinu podnosioca predstavke) su vojnici prvo vratili ličnu kartu ali su ga zatim odmah ponovo prozvali i rekli mu da se pridruži ostaloj petorici.

12. Vojnici su otišli iz sela i sa sobom odveli šestoricu meštana u pritvor. Svedoci su potvrdili da su pritvorenici odvedeni u regionalni internat u Liđu. Tvrdi se da su Tahsin Čiček, Ali Ihsan Čiček i Ramazan Akjol tamo bili zlostavljani.

13. Čini se da su vojnici tokom drugog dana pritvora odvojili Tahsina i Alija Ihsana Čičeka od drugih pritvorenika i tada rekli da oslobađaju dva brata i da će osloboditi i ostale.

14. Ostala četiri meštana su oslobođena sledećeg dana. Iznenadili su se kad su saznali po povratku kući da se Tahsin i Ali Ihsan Čiček nisu vratili iako su bili oslobođeni.

15. Nekih dvadeset dana pošto su njeni sinovi lišeni slobode, podnosilac predstavke je stupila u kontakt sa jednim seljakom koji je bio oslobođen iz regionalnog internata u Liđu, gde je verovala da su njeni sinovi bili pritvoreni. Kada je podnosilac predstavke opisala svoje sinove, seljak je potvrdio da je bio pritvoren sa dva brata koji su odgovarali njenom opisu.

16. Podnosilac predstavke se takođe sastala sa jednim drugim seljakom koji je mesec dana ranije pušten iz pritvora u regionalnom internatu u Liđu. Kada je podnosilac predstavke opisala svoje sinove i upitala ga da li ih je video, ovaj seljak je potvrdio da je bio pritvoren sa nekim ko je ličio na Tahsina.

17. Podnosiocu predstavke su svedoci ispričali da su bezbednosne snage 27. maja 1994. odvele Tahsinovog sina Čajana (tj. njenog unuka) iz bašte njihove porodične kuće. Čajan, koji je imao 16 godina u vreme tih događaja, ima probleme sa vidom; noću ne vidi ništa a po danu vidi na razdaljini od oko jednog metra.

18. Podnosilac predstavke se tokom potrage za svojim sinovima i unukom u nekoliko navrata obraćala vlastima. Dva puta je odlazila u Štab žandarmerije okruga Liđ i raspitivala se o njima. Rečeno joj je da oni ne mogu da joj pomognu. Podnosilac predstavke je stara žena, živi na selu i ne govori turski jezik, (što je ograničilo njene mogućnosti da se raspituje o svojim sinovima i unuku). Njena kći, Feride Čiček, koja živi u Dijarbakiru, podnosila je usmene molbe javnom tužiocu pri Sudu državne bezbednosti u Dijarbakiru. Dobila je usmeni odgovor da se njena braća i bratanac (tj. sinovi i unuk podnosioca predstavke) ne nalaze u pritvoru.

B. Činjenice koje je predstavila Država

19. Država tvrdi da bezbednosne snage nisu lišile sinove i unuka podnosioca predstavke slobode i poriče da su bezbednosne snage sprovele neku operaciju u Derneku 10. maja 1994. Primećuje da ovo selo ne pripada zoni između okruga Kulp i Liđ u Dijarbakiru, u kojoj su sprovedene vojne operacije od 23. aprila do 10. maja 1994. Država se u tom pogledu poziva na evidenciju pritvorenika u kojima nisu pomenuta imena Tahsina Čičeka, Alija Ihsana Čičeka i Čajana Čičeka i na svedočenja dvojice meštana Derneka, koji potvrđuju da nikakva operacija nije izvedena u njihovom selu 10. maja 1994.

20. Prvo je Generalna komanda žandarmerije pokrenula sveobuhvatnu istragu na osnovu tvrdnji podnosioca predstavke a zatim je javni tužilac u Liđu pokrenuo preliminarnu istragu koja je zavedena pod brojem 1997/182. Žandari su saslušali seoskog muhtara¹ Behčeta Jilmaza i još jednog stanovnika Derneka, Šukua Čelika 29. septembra 1995. Još jedan meštanin Derneka, Raif Aksu, izjavio je žandarima da se ne seća nijedne operacije u njegovom selu i da lica čija su mu imena pročitana nisu bila lišena slobode kao što se tvrdi. Javni tužilac u Liđu je 8. jula 1997. godine saslušao Ramazana Akjola, Fevziju Fidanteka, Mehmeta Ezinekčija and Mehmeta Demira u svojstvu svedoka u ovom predmetu.

21. Država takođe tvrdi da ima snažnih osnova za uverenje da su se sinovi podnosioca predstavke, Tahsin i Ali Ihsan Čiček, preselili u Siriju, gde žive njihovi rođaci.

C. Dokazi koje je prikupila Komisija

1. Pisani dokazi

22. Strane su podnele razne dokumente u vezi sa istragom posle nestanka Alija Ihsana Čičeka, Tahsina Čičeka i Čajana Čičeka.

(a) Zvanična evidencija

Evidencija lišenih slobode

¹ Muhtar – starešina sela

23. Evidencija lišenih slobode Žandarmerijske stanice u Liđu koja se odnosi na period između 24. aprila 1994. i 3. jula 1994. pokazuje da je Tahsin Čiček lišen slobode 24. aprila 1994. i oslobođen 26. aprila 1994.

24. Evidencija lišenih slobode Odeljenja za borbu protiv terorizma bezbednosnih snaga u Liđu i Isledničke jedinice pokrajinskog Štaba žandarmerije Dijarbakira koja se odnosi na period između 1. aprila i 31. maja 1994. ne sadrži imena Tahsina Čičeka, Alija Ihsana Čičeka i Čajana Čičeka.

Plan Regionalnog internata u Liđu

25. Na zahtev delegata Komisije, Država je dostavila plan Regionalnog internata u Liđu, u kojem je prikazano prizemlje, prvi i drugi sprat, ali ne i podrum.

Izveštaj o operaciji koji je sačinio pukovnik Štaba žandarmerije Dijarbakira u septembru 1997. godine

26. Drugi komandoski puk je izvestio da su u periodu od 23. aprila do 10. maja 1994. izvedene vojne operacije u oblastima Sageze, Kajgısız, Daltepe, Mizagul Dagı, Čotuk i Herpinos između okruga Kulp i Liđ u pokrajini Dijarbakir. Prema ovom izveštaju, operacije nisu izvođene u selima Dernek i Arikli, premda se ona nalaze blizu ovih mesta.

Izjava koju je Behçet Jilmaz, starešina sela Dernek, dao žandarima 29. septembra 1995. godine

27. Svedok je u ovoj izjavi upitan šta zna i kako komentariše tvrdnje Hamse Čiček u njenoj predstavi Evropskoj komisiji za ljudska prava. Odgovorio je da se ne seća da li je u selu izvedena neka operacija 10. maja 1994. Tvrdio je da Ramazan Akjol, Fevzija Fidantek, Mehmet Ezinekçi and Mehmet Demir nisu bili lišeni slobode. Takođe je izjavio da ta lica, u stvari, ne žive u tom selu.

Izjava koju je Šukru Čelik, meštalin sela Dernek, dao žandarima 29. septembra 1995. godine

28. Ovaj svedok je u svojoj izjavi odgovarao na pitanje šta zna i kakve informacije ima o tvrdnjama koje je Hamsa Čiček iznela u svojoj predstavi Evropskoj komisiji za ljudska prava. Svedok je izjavio u svojim odgovorima da se ne seća da je neka operacija sprovedena 10. maja 1994. Izjavio je da bezbednosne snage nisu lišile slobode lica navedena u predstavi.

Izjava koju je Mehmet Demir dao javnom tužiocu 8. jula 1997. godine

29. Svedok je u svojoj izjavi objasnio da su vojnici tri godine ranije došli u Dernek i ispitivali meštane o teroristima koji su često dolazili u to selo. Kasnije je uhapšen zajedno sa Ramazanom Akjolom, Fevzijom Fidantekom, Mehmetom Ezinekčijem, Alijom Ihsanom Čičekom i Tahsinom Čičekom i odveden u internet u Liđu. Svedok je objasnio da su im vojnici po dolasku stavili poveze preko očiju i sve ih smestili u istu

sobu. Trećeg dana pošto su lišeni slobode odvedeni su u jednu drugu vojnu bazu u Liđu i tamo su oslobođeni. Po njemu, Ali Ihsan i Tahsin su pušteni dan ranije. Svedok je takođe tvrdio da niko nije bio zlostavljan u pritvoru. Nije video Alija Ihsana ili Tahsina pošto su oslobođeni i nije imao nikakve informacije o nestanku Čajana.

Izjava Mehmeta Ezinekčija javnom tužiocu 8. jula 1997. godine

30. Svedok je objasnio da su vojnici došli u njihovo selo pre oko tri godine jednog četvrtka rano ujutro, proverili identitete meštana i uhapsili Fevziju Fidanteka, Ramazana Akjola, Mehmeta Demira, Aliju Ihsana Čičeka, Tahsina Čičeka i njega. Odvedeni su u Regionalni internat u Liđu zajedno sa nekim drugim pritvorenicima iz susednih sela. U internatu su svima bile povezane oči i smešteni su u jednu sobu nedaleko od amama, u podrumu zgrade. Svedok je tvrdio da vojnici nisu ispitivali pritvorenike tokom dve noći koje su proveli u pritvoru. Oslobođeni su u bazi vojnog puka u subotu, a Tahsin i Ali Ihsan su bili oslobođeni ranije, u petak. Nije imao nikakvih informacija o tome gde se Čajan Čiček nalazi ili o njegovom nestanku. Štaviše, nije ni čuo ni video da su Ali Ihsan Čiček i Tahsin Čiček bili zlostavljani u pritvoru.

Izjava koju je Fevzija Fidantek dao javnom tužiocu 8. jula 1997. godine

31. Fevzija Fidantek je u svojoj izjavi javnom tužiocu rekao da su pre oko tri godine vojnici došli u njihovo selo i zamolili meštane da se okupe kod džamije. Vojnici su tada izdvojili Ramazana Akjola, Mehmeta Demira, Mehmeta Ezinekčija, Alija Ihsana Čičeka, Tahsina Čičeka i njega od ostalih i odveli ih u Regionalni internat u Liđu. Svedok je izjavio da su tamo bili pritvoreni i meštani susednih sela. Vojnici su pritvorenike držali u podrumu internata dve noći i tri dana. Po svedoku, Tahsin i Ali Ihsan su oslobođeni u petak a ostali pritvorenici, uključujući i svedoka, u subotu. Svedok je izjavio da je Tahsin imao taksu i da je dosta često putovao. Svedok je dalje tvrdio da je nova operacija sprovedena u Derneku nekih dvadeset dana posle njihovih pritvora i da je posle nje nestao i Tahsinov sin Čajan. Fevzija Fidantek je izjavio da je imao povez preko očiju dok je bio u pritvoru ali da su pritvorenici mogli da razgovaraju budući da u sobi nije bilo vojnika. Takođe je tvrdio da niko nije bio zlostavljan tokom pritvora. Svedok je na kraju izjavio da nema pojma gde se dva brata nalaze.

(b) Dokumenti Udruženja za ljudska prava Dijarbakira

Izveštaji koje je pripremila Udruženje za ljudska prava Dijarbakira (u daljem tekstu: ULJP) u vezi sa molbama Feride Čiček, kćeri podnosioca predstavljanja, koje su podnete javnom tužiocu pri Sudu državne bezbednosti

32. U dokumentima se nalazi opis koraka koje je preduzela Feride Čiček u potrazi za svojim rođacima.

33. Feride Čiček je 20. jula 1994. podnela dve molbe javnom tužiocu Dijarbakira u kojima ga je pitala da li su pritvorena njena braća, koju su bezbednosne snage odvele 10. maja 1994. Dobila je samo usmeni odgovor da oni nisu u pritvoru. Istog dana je podnela još jednu molbu javnom tužiocu u vezi sa nestankom njenog nećaka Čajana Čičeka. Ponovo joj je usmeno rečeno da Čajan nije u pritvoru.

Izjava koju je Hamsa Čiček 27. jula 1994. dala članu ULJP Dijarbakira

34. Hamsa Čiček je u svojoj izjavi ULJP rekla da živi u selu Dernek u okrugu Liđ, pokrajina Dijarbakir, i na sledeći način opisala nestanak svoja dva sina, Alija Ihsana Čičeka i Tahsina Čičeka, i svog unuka Čajana Čičeka.

35. Vojnici iz Štaba žandarmerije okruga Liđ su 10. maja 1994. izvršili raciju u njihovom selu i rekli meštanima da se okupe kod džamije. Izvršili su proveru identiteta i kasnije poslali žene i decu kući. Stoga Hamsa nije mogla da vidi šta je usledilo. Prema onom što je čula od drugih meštana, vojnici su uhapsili Ramazana Akjolu, Fevziju Fidanteka, Mehmeta Ezinekčija, Mehmeta Demira i njena dva sina, Alija Ihsana Čičeka i Tahsina Čičeka i odveli ih u Regionalni internat u Liđu. Hamsi je rečeno da su njeni sinovi oslobođeni drugog dana pritvora a ostali pritvorenici sledećeg dana.

36. Nekih dvadesetak dana po pritvaranju njena dva sina, Hamsa Čiček je srela jednog meštana koji je bio pritvoren zajedno sa njenim sinovima. Kada ih je opisala, meštanin je Hamsi Čiček rekao da je njene sinove video u pritvoru. Takođe je rekao da je u pritvoru bio zlostavljan kao i skoro svi ostali koji su se tamo nalazili.

37. Hamsa Čiček je kasnije srela jednog drugog seljanina koji je mesec dana ranije oslobođen iz Regionalnog internata u Liđu. Ovaj seljanin je rekao Hamsi da je u pritvoru video nekoga ko bi mogao da bude Tahsin i da se činilo da pati zbog zlostavljanja. Ovaj seljanin je potvrdio da je poslednji put video osobu koja liči na Tahsina u Štabu žandarmerije u Liđu.

38. Prema onome što je Hamsi rečeno 27. maja 1994. godine, Tahsinovog sina Čajana su takođe odvele bezbednosne snage iz bašte njihove kuće.

39. Hamsa je takođe izjavila da je tražila informacije o svoja dva sina i unuku od okružnog Štaba žandarmerije u Liđu. Odgovoreno joj je da okružni komandir u Liđu ne može nikako da joj pomogne. Štaviše, kći Hamsa Čiček, Feride Čiček je podnela dve molbe javnom tužiocu Suda državne bezbednosti u Liđu, koji ih je obavestio da Tahsin Čiček i Ali Ihsan Čiček nisu u pritvoru. Hamsa Čiček je izjavila da se brine da su možda njene sinove u pritvoru ubile bezbednosne snage.

2. Usmeni dokazi

40. Komisija je održala dva pretresa u Ankari 16-20. juna 1997. i 15-19. juna 1998. i uzela usmene izjave od osam svedoka. Sledi kratak pregled dokaza koje su izneli svedoci.

(a) Hamsa Čiček

41. Podnosilac predstavke, rođena 1930. godine, trenutno živi u Derneku. U vreme događaja se nalazila u selu. Potvrdila je da je Udruženju za ljudska prava Dijarbakira podnela molbu u vezi sa nestankom svoja dva sina, Tahsina Čičeka i Alija Ihsana Čičeka i svog unuka Čajana Čičeka. Takođe je izjavila da je uputila gđicu Hempson da je predstavlja pred Evropskom komisijom za ljudska prava.

42. Tahsin Čiček je u maju 1994. živio u Derneku u sopstvenoj kući preko puta kuće podnosioca predstavke. Bio je oženjen i imao sedmoro dece. Ali Ihsan, koji je živio sa podnosiocem predstavke, se spremao na služenje vojnog roka. Podnosilac predstavke ima i četiri kćeri. Čajan je Tahsinov sin i živio je sa svojim ocem.

43. Na dan incidenta, rano ujutro, vojnici su svoja vozila ostavili na ulazu u selo i u njega ušli pešice. Meštanima su naredili da se okupe kod džamije. Podnosilac predstavke je pretpostavljala da su ovi vojnici došli iz Liđa. Izvršili su proveru identiteta. Naredili su petorici meštana da stanu sa strane a ostalim stanovnicima sela rekli da se vrata kući. Premda su vojnici u prvi mah otpustili i Tahsina, posle nekoliko minuta su ga pozvali i naredili mu da se pridruži onoj petorici.

44. Podnosilac predstavke je iz daljine posmatrala hapšenje Alija Ihsana i Tahsina. Vojnici su licima lišenim slobode naložili da se skinu do gola kako bi ih pretresli. Kada su otišli, podnosilac predstavke je pokušala da ih sledi, ali su joj put preprečila tri žandara. Kasnije je čula da su pritvorenici odvedeni u regionalni internat. U dva navrata je odlazila do komandosa u stanici žandarmerije u Liđu i raspitivala se o svojim sinovima. Upućivali su je na komandira okružne žandarmerije u Liđu.

45. Podnosilac predstavke je objasnila da vojska koristi deo Regionalnog internata u Liđu. U zgradi žive i đaci i profesori, kao i vojnici. Prema onome što je podnosilac predstavke čula, njeni sinovi su pušteni dan pre ostalih pritvorenika, koji su se iznenadili kada po povratku u Dernek nisu zatekli Tahsina i Alija Ihsana.

46. Podnosilac predstavke je takođe čula da su njeni sinovi bili izloženi zlostavljanju u pritvoru. Neki drugi pritvorenici su tvrdili da su ih videli u mokroj odeći.

47. Kada je podnosilac predstavke otišla kod komandira žandarmerije u Liđu, primio ju je kapetan. Pratio ju je starešina sela jer nije govorila turski. Kapetan je rekao podnosiocu predstavke da nema nikakvih informacija o njenim sinovima ali da je moguće da žandarmi u regionu Bolu imaju informacije o ovom incidentu. Međutim, komandir joj nije pomenuo žandare iz regiona Bolu drugi put kad je otišla kod njega.

48. Podnosilac predstavke je objasnila da je Tahsin bio u sporu sa nekim meštanima. Pritvoren je oko mesec dana pre nestanka dok se vraćao kući sa jedne svadbe. Rečeno joj je da je jedan mladić po imenu Cihat, sin tadašnjeg muhtara, potkazao Tahsina žandarima. Kada je Tahsin pušten iz pritvora nedelju dana kasnije, optužio je muhtara Behčeta Jilmaza da ga špijunira i muhtar je morao da napusti selo. Podnosilac predstavke je takođe tvrdila da je srela Cihata kada je otišla u Liđ da sazna nešto o svojim sinovima i da joj je on rekao da je Ali Ihsan ubijen a da se Tahsin nalazi u rukama vojnika.

49. Oko mesec dana po nestanku njenih sinova, podnosilac predstavke je saznala da su vojnici uhapsili njenog unuka Čajana. Ona se u vreme incidenta nije nalazila u selu ali joj je rečeno da su vojnici odveli Čajana iz njihove bašte. Podnosilac predstavke je objasnila da se brine za sudbinu svog unuka jer je on slabog zdravlja.

(b) Feride Čiček

50. Ovaj svedok, rođena 1964. godine, je kći podnosioca predstavke. Živela je u Dijarbakiru, u koji se preselila pre pet godina. Izjavila je sledeće u vezi sa nestankom svoja dva brata i bratanca. U vreme događaja, njena braća, Ali Ihsan i Tahsin, su živeli u Derneku. Tahsin je sa svojom porodicom živeo u kući blizu kuće njihove majke a Ali Ihsan je živeo sa svojom majkom. Neke tri-četiri nedelje pre navodnog incidenta, Tahsin je uhapšen dok se vraćao kući sa neke svadbe na osnovu prijave koju je protiv njega podneo jedan mladić. Svedok je poslednji put videla svoja dva brata nekoliko dana pre no što su nestali, kada su joj doneli njene stvari u Dijarbakir. Svedok je objasnila da porodica nije imala neprijatelja u Derneku i da u samoj porodici nije bilo sukoba.

51. Na dan 10. maja, 1994. godine je pred podne pozvao Sejtan Ezinekči, sin Hacije Mehmeta Ezinekčija. Sejtan joj je rekao da je uhapšen šest ljudi iz sela, uključujući njegovog oca i njena dva brata. Odmah je otišla u Dernek.

52. U selo je stigla popodne i majka joj je rekla da su vojnici izvršili raciju u selu tog jutra i da su pretresli sve kuće i svima naredili da se okupe na trgu kod džamije i ponesu svoje lične karte. Muškarci i žene su odvojeni. Posle provere identiteta, petorica muškaraca, uključujući Alija Ishana, su izdvojena. Njih petorica su skinuta do gola i podvrgnuta pretresu.

53. Prema priči njene majke, bilo je više od 100 vojnika. Meštani su joj takođe ispričali da je bilo različitih vrsta vojnika: prva grupa je nosila plave beretke, dok vojnici u drugoj grupi nisu nosili nikakve kape. Takođe joj je rečeno da su vojnici tada otišli do Tahsinove kuće kako bi i njega uhapsili. Pritvorenici su zatim pešice odvedeni iz sela. Premda su njena majka i ostali meštani pokušali da prate grupu, rečeno im je da se vrate. Svedočenja drugih meštana su potvrđivala priču njene majke.

54. Svedok je objasnila da je dve noći ostala u Derneku i da se zatim vratila u Dijarbakir. Vratila se u Dernek par dana kasnije, kada joj je vozač minibusa koji je dolazio iz Derneka rekao da su četvorica pritvorenih meštana puštena.

55. U Derneku je razgovarala sa Ramazanom Akjolom koji je upravo tog dana pušten iz pritvora. On joj je rekao da su njena braća oslobođena prethodnog dana. Ramazan Akjol je takođe potvrdio da su zajedno odvedeni u internat i da su tamo držani povezanih očiju do podneva sledećeg dana. Sećao se da su prvo Ali Ihsan a zatim Tahsin odvedeni na ispitivanje. Rekao je svedoku da je Ali Ihsan bio zlostavljan i da je dao izjavu. Ramazan nije pomenuo šta se dogodilo Tahsinu, iako je rekao svedoku da su Ali Ihsan i Tahsin odvedeni. Nije znao gde su otišli ali je stekao utisak kada su mu vraćali ličnu kartu da su dva brata već bila otpuštena.

56. Svedok je tvrdio da je pored četiri meštana njenu braću video i jedan bogalj koji je takođe bio pritvoren u regionalnom internatu. Vozač minibusa, koji je tog čoveka odvezao kući kada je oslobođen, obavestio je podnosioca predstavke da je on video njenu braću u pritvoru. Stoga je svedok otišla da vidi tog čoveka, koji joj je rekao da je bio pritvoren sa njena dva brata. Čovek je rekao da mu je jedan brat rekao da dolazi iz nekog sela koje nije Dernek. Setio se da je imao priliku obojicu da vidi ispod poveza iako sa drugim bratom nije razgovarao. Jednog je opisao kao onižeg, bucmastog i proćelavog a

drugog kao veoma vitkog. Svedok je smatrala da prvi opis odgovara Tahsinu a drugi Aliju Ihsanu.

57. Štaviše, svedok je od majke saznala da je neki Ramazan, koji je takođe bio pritvoren u zatvoru u Liđu, rekao njenoj majci da su on i Tahsin bili lancima vezani jedan za drugog u zatvoru nekih 30-40 dana. Tahsin je bio više manje u nesvesti i stalno je ponavljao ime svoje ćerke.

58. Svedok je dalje objasnila da je nekih 16 dana po hapšenju njene braće, takođe uhapšen njen bratanac Čajan, Tahsinov sin. Ona se u to vreme nalazila u selu. Čajana je majka ujutro stavila na magarca i poslala ga u polje. Čajan se nije vratio. Kasnije te večeri ih je kontaktirala rođaka koja je tvrdila da su vojnici odveli Čajana i dve žene iz polja. Svedok se setila da su vojnici prolazili kroz selo na dan kada je Čajan uhapšen.

59. Svedok je tvrdila da je njena mati učinila sve kako bi pronašla svoje sinove. Objasnila je da se ona lično obratila Udruženju za ljudska prava gde je jedan advokat napisao molbe u njeno ime. Te molbe je podnela javnom tužiocu Suda državne bezbednosti Dijarbakira, koji joj je usmeno odgovorio da se ti ljudi ne nalaze u pritvoru. Molbe nisu evidentirane i na njima ništa nije napisano. Međutim, dat joj je list hartije i rečeno joj je da se obrati bezbednosnim snagama.

(c) Hasan Čakır

60. Svedok je bio viši narednik žandarmerije. Bio je komandir centralne stanice žandarmerije u Liđu u vreme događaja. Objasnio je da je u maju 1994. bilo veoma mnogo aktivnosti PKK u Liđu i da su žandari iz Liđa često obilazili sela u tom okrugu i u njegovoj blizini. Vojne jedinice koje su s vremena na vreme dolazile u Liđ smeštane su u regionalni internat na po deset-petnaest dana. Ove jedinice su učestvovala u operacijama sa žandarima. Međutim, one su bile pod komandom svog komandanta jedinice koji je obično bio višeg čina od komandira okružne žandarmerije. Svedok je objasnio da su dve jedinice proučavale mape nekog područja i delile zadatke pre svake operacije. Pre no što bi neka takva jedinica došla ili otišla iz tog područja, slala se pisana poruka svim drugim jedinicama koje su morale da osiguraju njihovu bezbednost.

61. Svi vojnici, uključujući i komandose koji su obično nosili «plave beretke», nosili su tokom operacija iste uniforme iz bezbednosnih razloga. Kada su žandari obilazili neko selo, ponašali su se u skladu sa naređenjima koja su dobili. Ponekad su samo razgovarali sa meštanima i upozoravali ih da ne podržavaju i ne pomažu PKK.

62. Svedok je izjavio da se nekih dvadeset i pet sela nalazilo u njegovoj nadležnosti. Rešavao je njihove pravosudne i bezbednosne probleme i preuzimao dužnosti policije. Setio se da je nekoliko puta išao u Dernek, jer mu je dužnost bila da često obilazi sela. U tom selu je bilo nekoliko meštana koji su podržavali PKK i on je čuo za Tahsina Čičeka. Objasnio je da bi se imena Tahsina i Alija Ihsana sigurno pojavila u evidenciji lišenih slobode da su njih dvojica pritvorena.

63. Kada su vojnici planirali da uđu u neko selo, nadređeni komandant bi odmah bio obavešten o tome pisanom porukom u kojoj se navodilo koliko će ljudi učestvovati u operaciji i ko će predvoditi grupu. Sve poruke su evidentirane. Takođe su vodili

evidenciju o svim incidentima, po potrebi iz sata u sat. Bilo bi dovoljno proveriti evidenciju kako bi se utvrdilo da li su vojnici bili u Derneku 10. maja 1994. jer je u njoj tačno navedeno gde su žandari bili tog dana. Vojnici smešteni u regionalnom internatu su takođe vodili evidenciju dok su tokom operacija pomagali žandarima.

64. Svedok je zatim tvrdio da štab okružne žandarmerije ima kapacitete da zadrži samo dva ili tri pritvorenika. Kada ih je bilo više, držani su u kancelariji pod nadzorom vojnika. Pritvorenici su u početku držani u kancelarijama a zatim smešteni u pritvorski deo. U toj fazi se njihova imena nisu unosila u evidenciju. Posle ispitivanja, pritvorenik za koga je utvrđeno da je počinio neki prestup je predavan javnom tužilaštvu. Pritvorenik za koga nije utvrđeno da je počinio prestup je bivao oslobođen. Jedinice komandosa nisu bile ovlašćene da pritvaraju ljude. Ako bi našle neko lice koje je počinilo prestup, predavale su ga žandarima.

65. U regionalnom internatu u Liđu nije bilo pritvorskih kapaciteta. Ukoliko bi neka vojna jedinica stacionirana u internatu učestvovala u nekoj operaciji sa žandarima i uhapsila određeni broj meštana, moguće je da su ti ljudi prvo odvedeni u regionalni internat a zatim predati žandarima.

66. Ako bi vojska tokom provere identiteta našla ljude za kojima je raspisana poternica, morala je da o tome obavesti žandare telefonom ili preko radija i onda bi ih oni preuzeli. Ime pritvorenog se prilikom smeštanja u pritvor zavedilo u knjigu evidencije lišenih slobode i on je bivao podvrgnut pretresu. Tek posle tih koraka je to lice moglo da bude stavljeno u pritvor. Neki pritvorenici su predavani obaveštajnoj jedinici žandarmerije u Dijarbakiru radi dalje istrage.

(d) Šahap Jaralı

67. Ovaj svedok, koji je imao čin kapetana u vreme incidenata, bio je komandir okružnog štaba žandarmerije u Liđu. Bio je stacioniran u Liđu od avgusta 1993. do avgusta 1995.

68. Svedok, koji je znao za Dernek, nikada zapravo nije ušao u to selo iako je često prolazio pored njega. Bilo je poznato da Dernek pruža značajnu podršku PKK. Nije lično upoznao Tahsina Čičeka premda je čuo da porodica Čiček ima veze sa PKK. Pamti da je postojalo nekoliko porodica sa prezimenom Čiček ali da nisu sve podržavale PKK. Dotičnih datuma nije učestvovao u operaciji u kojoj su uhapšeni ili pritvoreni osumnjičeni teroristi.

69. Sve vojne jedinice angažovane u nekoj operaciji slale su poruku ili formular sa informacijama o operaciji/pro forma dokument u kojima su naznačivale vreme, mesto i svrhu operacije, kao i jedinice koje će u njoj učestvovati. Te informacije su prosleđivane nadređenom oficiru. Takve operacije treba razlikovati od uobičajenih žandarskih poseta selima iz upravnih ili pravosudnih razloga. Kada bi svedok dobio informacije o prisustvu terorista u oblasti, morao je da ispuni pro forma poruku svojim nadređenima. Vojnici su morali da obaveštavaju svog nadređenog svaki put kada nekog pritvore, bilo tokom redovnog obilaska ili tokom operacije. Svako ko je stavljen u pritvor je bivao evidentiran a o pritvoru je kasnije obaveštavan javni tužilac.

70. Okrug Liđ se sastoji od naseljene oblasti od 65 sela podeljene u deset ili dvanaest delova i svaki deo je bio u nadležnosti neke žandarmerijske stanice. Svedok je pod komandom imao šest žandarmerijskih stanica, uključujući i centralnu žandarmerijsku stanicu kojom je komandovao Hasan Čakir i koja je imala nadležnost nad Dernekom.

71. Vojne jedinice su s vremena na vreme bivale stacionirane u regionalnom internatu. Uglavnom su samo žandari bili zaduženi za bezbednost u ruralnim područjima. Međutim, ako su njihove snage bile nedovoljne da kontrolišu konkretnu situaciju, tražile bi pojačanje i tada bi se u toj oblasti razmeštale pešadijske ili kopnene snage. Zajedničkim operacijama je komandovao oficir sa najvišim činom u jedinicama koje učestvuju u operaciji. Premda je svedok bio nezavisan u vršenju svojih upravnih/pravosudnih ovlašćenja, ipak je u pogledu upravnih radnji odgovarao guverneru a u pogledu pravosudnih radnji okružnom javnom tužiocu.

72. Jedinice koje su dolazile kao pojačanje nikada nisu mogle da vrše pravosudne dužnosti žandarmerije. Ako bi te jedinice otišle u operaciju u planinske predele i našle osumnjičenog, poslale bi telegram žandarima da provere da li je raspisana poternica za tim licem i mogle su da ga privedu ako dobiju potvrđan odgovor. Te jedinice su vodile potpuno drugu vrstu evidencije, i koliko je svedok znao, nisu vodile evidenciju rada ili evidenciju lišenih slobode s obzirom na to da nisu vršile nikakve sudske funkcije. Komandiri žandara - «plavih beretki» - su tokom operacija skidali beretke i nosili obične vojne kape kako bi se kamuflirali.

73. Svedok nije dozvoljavao bilo kakvu mogućnost da bi neko ko je pritvoren tokom zajedničke vojno-žandarmerijske operacije mogao čak i privremeno da bude odveden u regionalni internat. Objasnio je razliku između privođenja lica i smeštanja lica u pritvorsku sobu. Kako bi onеспособio i pretresao osumnjičenog, svedok je bio ovlašćen da to lice zadrži blizu sebe, na primer u kantini pod stražom. Taj osumnjičeni bi mogao da bude oslobođen u roku od 24 sata. Takvo lice nije moglo da bude smešteno u pritvorsku sobu i stoga ne bi ni bilo pomenuto u evidenciji lišenih slobode. Svedok je rekao da to predstavlja «privođenje radi posmatranja» a ne pritvor. Uzela bi se izjava osumnjičenog, i, ako bi on bio kriv za neki prestup, bio bi smešten u pritvorsku sobu i evidentiran. Ukoliko je neko bio očigledno opasan i morao da bude ispitan ili zadržan preko noći, on bi sigurno bio smešten u pritvorsku sobu i evidentiran. Međutim, ako je neko poslat pravo u Dijarbakir na ispitivanje zbog terorističkih dela, moguće je da njegovo ime nije ni bilo zavedeno u evidenciji u Liđu. Budući da u Liđu nije postojala islednička jedinica, osumnjičeni su slati u Dijarbakir ili bi se ponekad islednički tim pozivao u Liđ. Ponekad bi neko lice tokom saslušavanja navelo neka druga imena; u tom slučaju je odeljenje za bezbednost Dijarbakira moglo da zahteva njihovo hapšenje i upućivanje u Dijarbakir.

74. Svedok je takođe objasnio da nije proveravao evidenciju pre no što je došao na pretres i da se ne seća šta je tačno radio 10. maja 1994. On je, međutim, proverio i utvrdio da nije bio u Derneku tog dana. Nije mogao da se seti ikoga ko je tražio obaveštenja o svojim rođacima u pritvoru. Nije mogao da da nikakav komentar na činjenicu da su neki ljudi 1994. nestali u oblasti Liđa.

(e) Mustafa Kučuk

75. Svedok je izjavio da je u maju 1994. bio komandir Žandarmerijske komandoske čete. Njegova cela jedinica se sastojala od oko 140 ljudi. G. Jarali je bio njegov okružni komandir a Hasan Čakir njegov komandir stanice. On je bio zadužen za bezbednost oblasti. Upravne i pravosudne zadatke su obavljali drugi žandari. Nikada nije video komandose kako pretresaju ili pritvaraju ljude ili vrše provere identiteta. «Plave beretke» komandoskih jedinica nisu korišćene u operacijama jer su bile previše upadljive.

76. Moguće je da su komandoske jedinice stacionirane u regionalnom internatu slate u operacije. U regionalnom internatu je bila stacionirana jedinica od nekih 40 vojnika koji su osiguravali bezbednost u tom regionu, s obzirom na broj škola koje su spaljene. Komandoske jedinice nisu vodile zasebnu pisanu evidenciju ili dnevnu evidenciju rada. Odgovarale su svom nadređenom oficiru posle završenih aktivnosti. Njihovo učešće u nekoj operaciji bivalo bi naznačeno u pro forma dokumentu o operaciji koji se popunjavao pre operacije. Međutim, popunjavanje ovog formulara nije bilo njegovo zaduženje već dužnost okružnog komandira žandarmerije. On je bio zadužen za obuku i vežbe svojih ljudi. Svako lice koje su njegove snage uhvatile je dovođeno pravo u štab žandarmerije. Isključivo su okružni žandari bili ovlašćeni da pritvaraju ljude.

77. Znao je za selo Dernek ali zapravo nikada nije bio u njemu. Prolazio je pored tog sela. Nije učestvovao ni u jednoj operaciji u tom selu oko 10. maja 1994. Bilo bi teško reći koje su jedinice bile uključene u takvu operaciju. Ako je u pitanju bila velika operacija, onda su sve komandoske jedinice u toj oblasti učestvovala u njoj, a inače su učestvovali samo lokalni žandari.

(f) Fevzija Fidantek

78. Ovaj svedok je živeo u Derneku. Poznao je Tahsina i Alija Ihsana Čičeka, koji su takođe živeli u tom selu. Tahsin je bio oženjen i imao je šestoro dece; živeo je u kući blizu kuće svoje majke, blizu džamije. Posedovao je taksu i povremeno je odlazio iz sela. Ali Ihsan nije bio oženjen i živeo je sa svojom majkom.

79. Na dan 10. maja 1994. godine, oko 300 žandara je rano ujutro pešice došlo u selo. Meštani su već bili budni zbog jutarnje molitve. Svedoci nisu mogli da se sete da li su vojnici bili komandosi ili žandari iz Lida. Nije prepoznao nijednog žandara ili njihovog komandira. Izjavio je da su vojnici koji su dolazili u selo pre 10. maja 1994. išli pravo u planinu u potrazi za teroristima. Meštane nisu uznemiravali.

80. Svedok nije mogao da se seti tačno dana kada su pritvoreni. Mislio je da se to možda dogodilo u utorak. Na dan operacije, vojnici su svim meštanima naredili da se okupe kod džamije. Uzeli su lične karte svih meštana i poredili imena sa imenima na nekom spisku. Vojnici su zatim većini vratili njihove lične karte, s izuzetkom Alija Ihsana Čičeka, Tahsina Čičeka, Mehmeta Ezinekčija, Mehmeta Demira, Ramazana Akjola i njega. Ostali meštani su se vratili kući. Vojnici su takođe pretresli kuće i kasnije pešice odveli šestoricu meštana pravo u regionalni internat.

81. Svedok je rekao da im u prvo vreme nisu stavili poveze preko očiju. Otišli su peške do internata, koji je dobro poznao jer su njegova deca tamo išla u školu. Potvrdio

je da vojska koristi deo zgrade. U školi su im stavljeni povezi preko očiju ali njihove lične stvari nisu evidentirane. Niti su podvrgnuti lekarskom pregledu.

82. Svi su smešteni zajedno u podrum zgrade blizu dela sa klozetima i kupaonicom. Ruke im nisu bile vezane ali su imali poveze preko očiju. Svedok je potvrdio da je znao da su Ali Ihsan i Tahsin Čiček sa njim jer su sedeli jedan pored drugog i mogli su tiho da razgovaraju. Noću su spavali na stolicama. Davali su im hleb, keks i vodu.

83. Tokom pritvora im niko nije objasnio zašto su uhapšeni. Jedino su njega ispitivali. Pitali su ga da li se njegov sin pridružio gerilcima u planini a on je vojnicima rekao da mu se sin nalazi u Istanbulu. Zatim su od njega zatražili tačnu adresu njegovog sina; odgovorio je vojnicima da je ne zna i oslobođen je. Vojnici su od njega samo uzeli izjavu. Naglasio je da niko nije bio zlostavljan dok su se nalazili u internatu.

84. Svedok je izjavio da su u školi ostali dva ili tri dana. Vojnici su oslobodili Tahsina i Alija Ihsana u petak. Čuo je nekoga kako kaže: «Tahsin Čiček, Ali Ihsan Čiček, uzmite svoje lične karte, slobodni ste». Drugi su ostali u internatu još jednu noć. Ostali pritvorenici su u subotu odvedeni u bazu puka na granici Liđa i tamo oslobođeni. Svedok nije mogao da utvrdi da li su vojnici bili komandosi ili obični vojnici. Došao je helikopter i rečeno im je da meštani iz Derneka treba da izađu. Tada im je rečeno da su slobodni. Svedok i ostali pritvorenici su otišli nedelju dana kasnije do stanice u Liđu da preuzmu svoje lične karte. Svedok je objasnio da su žandarmerijska stanica u Liđu i puk različite ustanove.

85. Kada se svedok vratio kući, meštani su ga pitali za Alija Ihsana i Tahsina. Rekao im je da su Ali Ihsan i Tahsin već oslobođeni. Svedok je izjavio da nikada nije rekao Hamsi da su bilo on ili njeni sinovi bili zlostavljani.

86. Tahsin je imao sina po imenu Čajan. Svedok se nije nalazio u selu u vreme kada je Čajan nestao. Kada se vratio, rečeno mu je da se Čajan više ne nalazi u selu.

87. Behčet je bio muhtar Derneka u maju 1994. On je bio komšija svedoka, koji je takođe poznao i sina muhtara Cihata. Iako Cihat nije pritvoren, pratio je grupu do regionalnog internata. Kada su ga vojnici pitali zašto ide sa njima, Cihat je odgovorio da je izgubio ličnu kartu i da želi da mu se izda nova. Kasnije je sa pritvorenicima otišao u Liđ. Svedok ga nije video posle dana kada je izvedena operacija. Cihat nije bio zadržan u regionalnom internatu sa pritvorenicima.

(g) Mehmet Ezinekçi

88. Ovaj svedok je živeo u Derneku i nalazio se u selu tokom incidenta 10. maja 1994. Tahsin i Ali Ihsan Čiček bili su sinovi njegove sestre od ujaka, Hamse.

89. U aprilu – mesec dana pre no što su pritvoreni – Tahsin je bio uhapšen tokom svadbe sina ovog svedoka priređene u okrugu. Svedok je objasnio da su neki ljudi došli i odveli Tahsina i oslobodili ga četiri ili pet dana kasnije. Nije znao zbog čega je Tahsin uhapšen.

90. Svedok se nalazio u selu u maju 1994. kada je sprovedena operacija. Prema svedocima, bilo je oko 1.000 vojnika, neki od njih bili su komandosi, premda on u to nije bio siguran. Vojnici su okupili meštane i izvršili proveru identiteta. Jedan vojnik je imao spisak imena ali svedok nije mogao da vidi spisak. Vojnici su izdvojili pet ili šest meštana i svedoka od ostalih i odveli ih u Liđ. Među uhapšenima su bili i Tahsin i Ali Ihsan. Vojnici su takođe priveli i ljude iz drugih zaselaka. Svedok nije mogao da se seti koliko je ukupno bilo pritvorenika. Pritvorenici su odvedeni na trg kod škole u donjem delu sela. Vojnici su pretresli sve kuće. Sa trga su peške odvedeni do internata u Liđu. Stavljani su im povezi preko očiju čim su ušli u zgradu. U internatu je bilo đaka kao i vojnika. Pritvorenici su u sobi u kojoj su bili smešteni mogli da čuju decu koja razgovaraju napolju.

91. Kada su stigli u internat, vojnici nisu zapisali njihove podatke niti ih zaveli u evidenciju. Lične karte im nisu vraćene. Odvedeni su u podrum zgrade blizu dela sa klozetima i kupatilom. Smešteni su svi zajedno u istu sobu, zajedno sa meštanima drugih zaselaka. U sobi nije bilo stolica ili stolova. Pod je bio od betona i oni su sedeli na betonu. Svi su imali poveze preko očiju. Ali Ihsan i Tahsin su bili u istoj sobi kao i svedok i sedeli su pored njega. Svedok nije bio saslušan. Pritvorenici su uspeli tiho da razgovaraju između sebe premda je razgovor bio zabranjen. Pritvorenici su po potrebi prikupljali novac i vojnici bi im kupovali hranu. Svedok je dao malo novca Aliju Ihsanu i zamolio ga da ga preda vojniku da im kupi hleba. Vojnik im je kupio hleb. Međutim, nisu uopšte razgovarali o tome zašto su pritvoreni.

92. Prema svedoku, jedan po jedan su izvođeni da daju izjave. Njega vojnici nisu ispitivali ali je svedok potvrdio da su Tahsin i Ali Ihsan odvođeni na saslušanje. On, međutim, nije uopšte znao šta su ih pitali. Svedok je izjavio da ne može da se seti koliko su puta dva brata odvođena na ispitivanje.

93. Svedok je tvrdio da nije bio podvrgnut zlostavljanju dok je bio zadržan u regionalnom internatu. Dve noći su čekali u sobi a zatim su odvedeni u bazu puka i tamo oslobođeni. Svedok je zatim rekao da nije čuo da je iko drugi zlostavljan. Međutim, izjavio je da ništa nije video zbog poveza na očima. Tahsin je sedeo pored njega a kaput Alija Ishana je ležao nedaleko od njega. Vojnici su odveli Tahsina i Alija Ihsana iz sobe na nekih dvadeset minuta i kasnije ih vratili. Svedok je rekao da ne zna da li su ih odveli u drugu sobu ili napolje. Pritvoreni su u četvrtak a Tahsin i Ali Ihsan Čiček su pušteni u petak. Vojnici su ih prozvali i verovatno im i vratili njihove lične karte. Svedok je čuo neki glas kako kaže: «Idite sada. Obojica ste slobodni.». Sedeo je na kaputu Alija Ishana kada su ovog odveli. Mora da je Ali Ihsan rekao vojniku da mu je kaput ostao u sobi jer se vojnik vratio i rekao svedoku da mu da kaput Alija Ishana. Svedok je izjavio da ne zna kuda su braća odvedena i dodao da ih od tada nije video. Vojnici su posle toga, u subotu oslobodili ostale pritvorenike. Vojnici su im poskidali poveze sa očiju kada su stigli u bazu puka. Svedok je objasnio da se baza puka nalazi u centru Liđa. Tamo su čekali oko pola sata a zatim su oslobođeni. Rečeno im je da se vrate za nekih nedelju dana da uzmu svoje lične karte.

94. Svi pritvorenici su se tada vratili u selo. Majka Alija Ishana i Tahsina je došla i pitala svedoka gde se nalaze njeni sinovi. Svedok je rekao Hamsi da su njeni sinovi bili pušteni već u petak. Hamsa mu je rekla da nisu došli kući.

95. Svedok je objasnio da nije Hamsi rekao da su Ali Ihsan, Tahsin ili on bili zlostavljani u internatu. On nije bio podvgnut zlostavljanju. Svedok je takođe istakao da je moguće da su braća zlostavljana kada su ih vojnici izveli iz sobe. On, međutim, ništa nije ni video ni čuo.

96. Svedok je takođe izjavio da ne zna gde je Čajan. Tahsin je imao puno sinova, uključujući Čajana, koji je bio slep. Čuo je da je Čajan nestao iz sela. On, međutim, ništa nije video. Nije ništa znao o tome zašto su odveli Čajana. Čuo je da je Čajan nestao 6 ili 7 dana posle operacije. Svedok se u to vreme nalazio u Dijarbakiru. Nije znao da je sprovedena neka operacija.

97. Svedok je potvrdio da je razgovarao jednom ili dva puta sa Feride Čiček, Hamsinom ćerkom. Poslednji put je sa njom razgovarao pre dve godine. U odgovor na Feridino pitanje rekao joj je da je video kako vojnici odvođe njenu braću. Zamolila ga je da svedoči u Dijarbakiru. Svedok je potvrdio da je priču ponovio pred javnim tužiocem i insistirao da se ne plaši da svedoči o ovom pitanju.

(h) Mehmet Demir

98. Svedok, poljoprivrednik, živi u Derneku i nalazio se u selu tokom incidenta 10. maja 1994.

99. Znao je da Ali Ihsan živi sa svojom majkom, Hamsom. Tahsin je živeo u sopstvenoj kući sa svojom porodicom i imao je šestoro dece. Tahsin Čiček je obično radio u selu ali je ponekad nalazio poslove i izvan sela. Držao je ovce, koze, životinje i imao nešto obradive zemlje. Takođe je imao i taksu koji mu je oduzet pre no što je pritvoren. Svedok je objasnio da ne zna da li je Tahsin ikada ranije imao problema sa vlastima pre maja 1994. godine. Nije prisustvovao venčanju sina Mehmeta Ezinečkija.

100. Nalazio se u selu kada je sprovedena operacija. Vojnici su došli pešice tokom jutarnje molitve. Bilo je puno vojnika ali on nije mogao da odredi da li su oni žandari ili obični vojnici. Vojnici su dolazili u selo pre ove operacije ali nisu imali ništa sa meštanima; odlazili su gore, u planinu. Tog dana, međutim, došli su i okupili meštane. Izvršili su proveru identiteta i zadržali neke lične karte (uključujući lične karte svedoka i četiri ili pet drugih meštana). Vojnici su ih na kraju odveli. Bilo je i meštana iz drugih zaselaka. Ramazan Akjol, Fevzija Fidantek, Mehmet Ezinečki, Tahsin Čiček i Ali Ihsan Čiček su se nalazili među uhapšenima. Odvedeni su pešice do internata u Liđu. Premda je zgrada bila internat, jedan njen deo su koristili vojnici. Svedok nikada ranije nije bio u toj školi.

101. Vojnici nisu zapisali lične podatke pritvorenika niti ih zaveli u neku evidenciju ili knjigu. Oduzeli su im lične stvari. U školi su prvo stavili Tahsinu povez preko očiju a zatim svedoku. Nije uopšte imao priliku da ukloni povez sa očiju.

102. Pritvorenici su odvedeni u sobu u podrumu zgrade. Bila je od betona. Nalikovala je amamu (kupatiću). Budući da su mu bile povezane oči, svedok nije mogao baš dobro da vidi ali je primetio da nema nikakvog nameštaja. Svi pritvorenici su bili iz njegovog sela i bilo je nekoliko ljudi iz obližnjih zaselaka. Ruke i noge im nisu bile vezane. Čuvari i vojnici su ostali sa njima kako bi osujetili svaki pokušaj razgovora.

Međutim, soba je bila mala i pritvorenici su mogli krišom da razgovaraju. Svedok je mogao da čuje glasove Tahsina i Alija Ihsana, koji su zadržani u pritvoru jednu noć. Svedok ni u jednom trenutku nije odveden na ispitivanje. Pritvorenici nisu obavješteni o razlozima zbog kojih su uhapšeni. Svedok je izjavio da ne zna da li su Tahsin i Ali Ishan bili ispitivani. Vojnici su ih negde odveli; nije znao šta im se dogodilo. Nije video da su bilo Ali Ishan bilo Tahsin tokom pritvora odvođeni na ispitivanje.

103. Svedok je izjavio da nije čuo vojnike kako prozivaju Alija Ihsana i Tahsina jer ne čuje dobro. Moguće je da su ih prozvali a da on toga nije bio svestan. U jednom trenutku je čuo neke pritvorenike kako govore da su Tahsin i Ali Ishan oslobođeni i poslati kući. Vojnici su kasnije rekli da su oslobodili braću. Ostali pritvorenici su ostali još jednu noć. Zatim su i dalje povezanih očiju preveženi vozilima do baze puka i oslobođeni. Lične karte su im vraćene kasnije. Svedok je otišao u svoje selo i raspitivao se o Tahsinu i Aliju Ihsanu. Rečeno mu je da se nisu vratili. Njihova majka je došla kod njega kući i pitala ga gde su njeni sinovi. Svedok joj je rekao da su bili oslobođeni dan ranije. Svedok je izjavio da nije bio izložen zlostavljanju tokom pritvora. Kao i da Hamsi nije rekao da su drugi bili zlostavljani. Vojnici su dobro postupali prema ljudima. Posle tog dana svedok nije niti video niti išta čuo o Aliju Ihsanu ili Tahsinu.

104. Tahsin je imao sina po imenu Čajan, koji je bio slep. Svedok nije znao gde se on nalazi. U vreme nestanka Čajana, svedok je napasao stoku u planini. Uveče je sišao u selo i rečeno mu je da je Čajan nestao. Mnogo vremena je prošlo od njihovog pritvora. Svedoku nije bilo poznato da je neka vojna operacija izvedena u selu na dan kada je Čajan nestao.

105. Svedok takođe poznaje sina muhtara Cihata. Nije ništa čuo ni o tome da se on pridružio PKK ili da je pratio vojnike tokom neke operacije; niti je znao da li je on potkazio Tahsina i Alija Ihsana. Nije znao gde je Cihat. Kada su privedeni, Cihat je krenuo sa njima kako bi uzeo svoju ličnu kartu. Nije bio među njima kada su oslobođeni.

106. Svedok je izjavio da se ne plaši da svedoči i da nikome nije rekao da se plaši da svedoči.

107. Svedok je na kraju objasnio da Hamsa živi od priloga drugih ljudi pošto su joj sinovi nestali. Muž joj je odavno poginuo u saobraćajnoj nesreći i ima petoro ili šestoro unučadi sa zdravstvenim problemima.

II. Relevantno domaće pravo

A. Vanredno stanje

108. Bezbednosne snage i članovi PKK (Radničke stranke Kurdistana) ozbiljno se sukobljavaju na jugoistoku Turske od 1985. godine. Država tvrdi da je u ovim sukobima poginulo na hiljade civila i pripadnika bezbednosnih snaga.

109. U skladu sa Zakonom o vanrednom stanju (Zakon br. 2935 od 25. oktobra 1983. godine) donete su dve osnovne uredbe koje se odnose na jugoistočni deo Turske. Prvom uredbom br. 285 (od 10. jula 1987. godine) je uvedena regionalna guvernerska uprava tokom vanrednog stanja u deset od jedanaest pokrajina u jugoistočnoj Turskoj. U

skladu sa članom 4, st. b i d uredbe, sve privatne i javne bezbednosne snage i Komanda žandarmerije za održavanje javnog mira nalaze se na raspolaganju regionalnog guvernera.

110. Druga uredba br. 430 (od 16. decembra 1990. godine) dala je veća ovlašćenja regionalnom guverneru, kao, na primer, da nalaže premeštaj državnih službenika i zaposlenih, uključujući i sudija i tužilaca, izvan tog područja. Prema članu 8 ove uredbe:

«Nikakva krivična, finansijska ili pravna odgovornost ne može biti pripisana ... guverneru područja u kome je proglašeno vanredno stanje ili pokrajinskom guverneru u tom području u pogledu donetih odluka ili izvršenih akcija ukoliko su te odluke donete, odnosno akcije izvršene u okviru ovlašćenja koja su im poverena na osnovu ove Uredbe i u tom smislu neće biti podnet nijedan tužbeni zahtev bilo kom pravosudnom organu. Time se ne umanjuju prava pojedinaca da traže nadoknadu od države za štetu koja im je neopravdano naneta.»

B. Ustavne odredbe o upravnoj odgovornosti

111. Prema članu 125 Ustava Turske:

«Uprava je dužna da nadoknadi svu štetu prouzrokovanu njenim delima ili odlukama.»

112. Ova odredba ne podleže nikakvim ograničenjima čak i tokom vanrednog ili ratnog stanja. Potonji zahtev u odredbi ne iziskuje neizostavno dokaz o postojanju bilo kakve greške od strane uprave, čija je odgovornost po prirodi apsolutna i objektivna, zasnovana na teoriji «opasnosti po društvo». Stoga uprava može da obešteti ljude koji su pretrpeli štetu od dela koje su počinili nepoznati počinioci ili teroristi ako se može tvrditi da Država nije ispunila svoju dužnost da održava javni red i bezbednost ili da štiti život i imovinu pojedinaca.

C. Krivično pravo i postupak

113. Krivični zakonik Turske obuhvata i sledeća krivična dela

- nezakonito lišenje slobode (član 179 uopšte, član 181 u pogledu državnih službenika),
- podvrgavanje nekog lica mučenju ili zlostavljanju (članovi 243 i 245).
- nenamerno ubistvo (članovi 452, 459), namerno ubistvo (član 448) i ubistvo (član 448).

114. U skladu sa čl. 151 i 153 Zakonika o krivičnom postupku, sva ova dela mogu da se prijave javnom tužiocu ili lokalnim upravnim organima. Javni tužilac i policija su dužni da istražuju zločine koji su im prijavljeni a policija odlučuje da li treba preduzimati

gonjenje u skladu sa članom 148 Zakonika o krivičnom postupku. Podnosilac prijave može da se žali na odluku javnog tužioca da ne pokrene krivični postupak.

115. Opšte uzev, ako je navodni počinilac krivičnog dela državni službenik, njegovo gonjenje mora da odobri lokalni upravni savet (Izvršni odbor pokrajinske Skupštine). Žalbe na odluke lokalnih saveta mogu se podnositi Vrhovnom upravnom sudu a odbijanje gonjenja je podložno automatskoj žalbi te vrste. Ukoliko je počinilac pripadnik vojnih snaga, on potpada pod nadležnost vojnih sudova i sudi mu se u skladu sa odredbama člana 152 Vojnog krivičnog zakonika.

D. Građanskopravne odredbe

116. Zahtev za odštetu može da se podnese građanskom sudu za materijalnu ili moralnu štetu nanetu svakim nezakonitim aktom državnih službenika, bilo da je u pitanju krivično delo ili prekršaj. U skladu sa članom 41 Građanskog zakonika, oštećeno lice može da podnese zahtev za obeštećenje protiv navodnog počinioaca koji mu je prouzrokovao štetu na nezakoniti način, bilo namerno, bilo iz nemara ili nepromišljenosti. Građanski sudovi dosuđuju materijalnu odštetu u skladu sa članom 46 Građanskog zakonika a nematerijalnu ili moralnu odštetu u skladu sa članom 47.

117. Postupci protiv uprave se mogu pokretati pred upravnim sudovima, koji vode pisane postupke.

E. Uticaj Uredbe br. 285

118. Javni tužilac je lišen nadležnosti u slučajevima navodnih terorističkih dela, koja procesuiru poseban sistem tužilaca i sudova državne bezbednosti osnovanih širom Turske.

119. Javni tužilac je takođe lišen nadležnosti u pogledu dela koja su navodno počinili pripadnici bezbednosnih snaga u nekom području u kojem je na snazi vanredno stanje. Prema članu 4, st. 1 Uredbe br 285, sve bezbednosne snage pod komandom regionalnog guvernera (vidi st. 50) u pogledu dela izvršenih tokom vršenja dužnosti podležu Zakonu iz 1914. godine o gonjenju državnih službenika. Stoga, svaki tužilac koji primi prijavu u kojoj se tvrdi da je neki pripadnik bezbednosnih snaga počinio neko krivično delo mora da se proglasi nenadležnim i prijavu prosledi Upravnom savetu. Te savete čine državni službenici kojima predsedava guverner. Odluka Saveta da ne preduzme gonjenje podleže automatskoj žalbi Vrhovnom upravnom sudu. Ukoliko se donese odluka o preduzimanju gonjenja, istragu vodi javni tužilac.

PRAVO

120. Podnosilac predstavke se žali jer su nestali njeni sinovi i njen unuk. Sud će prvo da razmotri žalbu vezanu za njene sinove.

I. Navodne povrede članova 2, 3 i 5 Konvencije u pogledu nestanka dvojice sinova podnosioca predstavke

A. Ocena dokaza i utvrđivanje činjenica

1. Argumenti strana

(a) Podnosilac predstavke

121. Podnosilac predstavke se žali na nepotvrđeno lišenje slobode ili nestanak njene dvojice sinova, koji su privedeni u selu Dernek u pokrajini Diyarbakir. Ona moli Sud da zaključi da je Država odgovorna za nestanak njene dvojice sinova čime su prekršeni članovi 2, 3 i 5 Konvencije.

(b) Država

122. Država tvrdi da nikakva operacija nije sprovedena u Derneku 10. maja 1994. kao što se tvrdi. U tom pogledu ona podnosi izveštaj o operaciji koji je sastavio pukovnik štaba u decembru 1997. godine, u kojem je navedeno da u samom Derneku nije sprovedena nikakva operacija premda je to selo veoma blizu područja u kojima su sprovedene određene operacije u periodu od 23. aprila do 10. maja 1994. godine, (vidi st. 26). Država se dalje poziva na usmena svedočenja Behčeta Jilmaza (starešine sela) i Šukrua Čelika (meštana iz Derneka), koji su u svojim izjavama žandarima 29. septembra 1995. izjavili da se ne sećaju da je 10. maja 1994. sprovedena neka operacija (vidi st. 27 i 28).

123. Država takođe tvrdi da bezbednosne snage nisu lišile slobode nijedno lice koje se pominje u ovom predmetu. U tom pogledu se pozivaju na evidenciju lišenih slobode koju vode Odeljenje za borbu protiv terorizma bezbednosnih snaga u Liđu i Islednička jedinica pokrajinskog Štaba Žandarmerije u Diyarbakiru za period između 1. i 31. aprila 1994. u kojima se ne pominje nijedan sin podnosioca predstavke kao ni drugi pritvorenici koji tvrde da su videli Tahsina i Alija Ihsana Čičeka (vidi st. 24).

124. Država zaključuje da ona ne može biti odgovorna za ove nestanke jer nije dokazano van razumne sumnje da su bezbednosne snage lišile sinove podnosioca predstavke slobode.

2. Ocena Suda

(a) Operacija u Derneku 10. maja 1994. i navodno lišenje slobode sinova podnosioca predstavke Tahsina i Alija Ihsana Čičeka.

125. Sud primećuje da se strane ne slažu u pogledu tvrdnje podnosioca predstavke da su bezbednosne snage sprovele vojnu operaciju u selu Dernek 10. maja 1994. tokom koje su neki meštani pritvoreni. Stoga sada Sud mora da utvrdi i proveriti ove navodne činjenice ocenjivanjem težine i efekata dokaza koje je prikupila Komisija.

126. Sud prvo primećuje da su vojne vlasti priznale da je u okolini Derneka 10. maja 1994. sprovedena velika vojna operacija (vidi st. 26). Ovaj zaključak se takođe podudara sa svedočenjima meštana pred delegatima Komisije, koji su tada izjavili da je na dan operacije velika grupa vojnika iz različitih vojnih jedinica došla u selo da učestvuje u operaciji (vidi st. 53 i 79).

127. Sud je pažljivo razmotrio svedočenja podnosioca predstavke, njene kćeri i trojice meštana koje su ovi dali delegatima Komisije i uporedio ih sa izjavama datim javnom tužiocu i Udruženju za ljudska prava Diyarbakira (vidi, na primer, st. 35, izjavu podnosioca predstavke ULJP Diyarbakira, i st. 42-43, njenu izjavu delegatima Komisije; st. 52 i 53, izjavu Feride Čiček datu delegatima Komisije; st. 29, Demirovu izjavu datu tužiocu i st. 100-103 Demirovu izjavu datu delegatima Komisije; st. 30, izjavu koju je Ezinekči dao delegatima Komisije; st. 31, izjavu koju je Fidantek dao tužiocu i st. 79-84, izjavu koju je Fidantek dao delegatima Komisije). Sud stoga smatra da su sve navedene izjave dosledne u pogledu skoro svih detalja vezanih za operaciju koja je sprovedena u Derneku 10. maja 1994. i za kasnije hapšenje sinova podnosioca predstavke, Tahsina i Alija Ihsana Čičeka. Sud stoga smatra da su meštani koji su svedočili pred delegatima Komisije istinito, i, u pogledu osnovnih detalja, tačno opisali incident od 10. maja 1994.

128. S druge strane, Sud ne može da prihvati svedočenja oficira pred delegatima Komisije. Ovi svedoci su se složili da je sprovedena jedna operacija u blizini Derneka ali su tvrdili da bezbednosne snage nisu ušle u selo. Međutim, nijedan od tih svedoka nije mogao precizno da navede gde je ta operacija zaista sprovedena ili sela koja je obuhvatala. Niti su mogli da pruže ikakvo objašnjenje o tome ko je ušao u selo tog dana (vidi izjavu Hasana Čakira u st. 60-66, izjavu Šahapa Jaralija u st. 67-74 i izjavu Mustafe Kučuka u st. 75-77). Štaviše, delegatima nisu predloženi nikakvi dokazi iz tog vremena o prirodi operacija koje su sprovedene niti o jedinicama koje su u njima bile angažovane; štaviše, nisu predložene nikakve informacije o tome da li su jedinice iz Bolua bile angažovane kao što podnosilac predstavke tvrdi da joj je rečeno. Jedini predloženi dokument bila je evidencija o operacijama iz septembra 1997. – tri i po godine posle događaja o kojima je reč.

129. Takođe, izjave meštana Jilmaza (vidi st. 27) i Čelika (vidi st. 28) nisu uverljive u pogledu pitanja da li je ikakva operacija izvedena; u svakom slučaju, izjave su stereotipne i svedoci su ispričali istu priču koristeći skoro istovetne reči. Sud stoga mora s oprežnošću da se odnosi prema ovim izjavama i ne pridaje im nikakvu posebnu težinu.

130. Svedoci Države stoga nisu uspeli da predlože informacije o tome koje su vojne jedinice bile stacionirane u regionalnom internatu u to vreme, kao ni o tome šta se u dotično vreme dogodilo u selu Dernek.

131. U svetlu navedenog, Sud prihvata sledeći opis kao istinite činjenice o operaciji sprovedenoj u selu Dernek 10. maja 1994. koja je za posledicu imala lišenje slobode šestorice meštana, uključujući i dvojice sinova podnosioca predstavke, Tahsina i Alija Ihsana Čičeka.

132. Vojnici su 10. maja 1994. došli u selo Dernek i naložili meštanima da se okupe kod džamije (vidi st. 43 i 80). Zatim su izvršili proveru identiteta. Izdvojivši Ramazana Akjola, Fevziju Fidanteka, Mehmeta Ezinekčija, Mehmeta Demira i Alija Ihsana Čičeka (sina podnosioca predstavke), vojnici su ostale meštane poslali kući. Tahsin Čiček (drugi sin podnosioca predstavke) je u prvi mah otpušten sa ostalim meštanima; međutim, odmah potom mu je naređeno da se pridruži petorici koji su bili zadržani (vidi st. 43, 80, 90, 100). Vojnici su ovu šetsoricu meštana pešice odveli do internata u Liđu (vidi st. 44, 81, 90, 100).

(b) Pritvor Tahsina i Alija Ihsana Čičeka u regionalnom internatu

133. Država poriče da su bezbednosne snage lišile slobode Tahsina i Alija Ihsana Čičeka. Dokazi o zadržavanju ijednog lica u regionalnom internatu su zaista protivrečni. Prihvaćeno je da su privremeno razmeštane jedinice povremeno bivale smeštene u školi. Svedok Čakir je prihvatao da je moguće da su lica lišena slobode prvo bivala odvedena u školu (vidi st. 65). Jarali je, međutim, to osporavao (vidi st. 73).

134. Država se takođe poziva na činjenicu da u evidenciji lišenih slobode nema ni njihovih imena ni imena ostalih pritvorenika koji tvrde da su ih videli u pritvoru.

135. Sud stoga mora prvo da utvrdi da li se ta evidencija može smatrati nespornim dokazom da Tahsin i Ali Ishan Čiček nisu bili pritvoreni u regionalnom internatu u Liđu. Na osnovu izjava oficira žandarmerije, Sud prima k znanju da su vojne jedinice koje su povremeno dolazile u Liđ bivale smeštene u regionalnom internatu na po 10-15 dana. Ove jedinice su sa žandarima učestvovala u operacijama (vidi st. 60). U regionalnom internatu ne postoji pritvorski objekat; međutim, ako je neka vojna jedinica smeštena u internatu učestvovala u nekoj operaciji sa žandarima, moguće da je zadržavala pritvorenike u regionalnom internatu pre no što ih je predavala žandarima (vidi st. 65). Sporno je da li su vojnici smešteni u regionalnom internatu vodili ili da li je trebalo da vode evidenciju lišenih slobode kada su pomagali žandarima tokom operacija (vidi st. 63 i 72).

136. Sud takođe primećuje da žandari u Liđu u praksi razlikuju privođenje lica na ispitivanje i posmatranje od njihovog smeštanja u pritvorsku sobu. Premda se vodi evidencija lica koja su pritvorena, ne evidentiraju se uvek imena lica privedenih na posmatranje ili ispitivanje. Žandari su mogli da drže osumnjičenog pod prismotrom, na primer u kantini, dok ne umire svoje sumnje o njemu. Takvo lice se nije smeštalilo u pritvorsku sobu i nije se uvodilo u evidenciju lišenih slobode. To je, prema objašnjenju, predstavljalo privođenje «radi posmatranja» a ne «pritvor» (vidi st. 73).

137. Sud podseća na ranije zaključke Komisije i Suda u pogledu neadekvatnosti i nepouzdanosti evidencije lišenih slobode (vidi presudu u predmetu *Çakıcı v. Turkey* [GC], br. 23657/94, st. 105, ECHR 1999-IV; presudu u predmetu *Aydın v. Turkey* od 25. septembra 1997. godine, Reports 1997-VI, Mišljenje Komisije, str. 1941, st. 172) i o tome da se, opšte uzev, takva evidencija ne može koristiti da bi se dokazalo da neko lice nije pritvoreno. Štaviše, Sud je ranije zaključio da je Čakici bio pritvoren u okružnoj žandarmeriji u Liđu a da njegovo ime nije zavedeno u evidenciji (vidi presudu u predmetu *Çakıcı v. Turkey*, st. 107). Na dodatnu sumnju u tačnost evidencije navodi svedočenje svedoka Jaralija koji je, kada su mu predočene činjenice u slučaju Čakici, priznao da nisu bili evidentirani svi koji su zadržani u žandarmeriji. Na kraju, Sud ne može da prida nikakvu težinu nezadovoljavajućem i proizvoljnom razlikovanju pritvora i privođenja radi posmatranja.

138. S obzirom na navedeno, Sud smatra da nepominjanje imena sinova podnosioca predstave u evidenciji ne dokazuje da ih žandari nisu uhapsili.

139. S druge strane, Sud primećuje da su svedočenja trojice meštana koji su navodno bili pritvoreni zajedno sa sinovima podnosioca predstavke ujednačena, detaljna i dosledna. U svetlu objašnjenja u pogledu evidencije lišenih slobode koja su dali žandari, činjenica koje je utvrdio Sud a koje su vezane za hapšenje sinova podnosioca predstavke u Derneku tokom jedne operacije i verodostojnih svedočenja trojice meštana koji su bili u pritvoru sa sinovima podnosioca predstavke, Sud smatra da događaji koje su meštani opisali delegatima Komisije predstavljaju istinite činjenice o vremenu provedenom u pritvoru u regionalnom internatu.

140. Sud stoga prihvata sledeći opis kao istinite činjenice o vremenu koje su Tahsin i Ali Ihsan Čiček proveli u pritvoru u regionalnom internatu.

141. Posle provere identiteta u Derneku, šestorica meštana (Tahsin Čiček, Ali Ihsan Čiček, Fevzija Fidantek, Mehmet Ezinekči, Mehmet Demir i Ramazan Akjol) su pešice odvedeni u regionalni internat. Cihat, sin starešine sela, takođe je pošao sa pritvorenicima kako bi dobio novu ličnu kartu umesto one koju je izgubio (vidi st. 87 i 105). On, međutim, nije uveden u internat. Kada su stigli u školu, pritvorenicima su povezane oči (vidi st. 81, 90 i 101). Pritvoreni su u podrumu zgrade, gde se nalaze i klozeti i amam. Ruke im nisu bile vezane. Svi su držani u istoj sobi. U njoj nije bilo nameštaja i sedeli su na podu. Pritvorenicama su davali hleb, keks i vodu (vidi st. 82 i 91). Ali Ihsan i Tahsin su sedeli blizu Fevzije Fidanteka (vidi st. 82). Tokom pritvora, Mehmet Ezinekči je dao malo novca Aliji Ihsanu i zamolio ga da zamoli vojnike da kupe keks (vidi st. 91). Nijedan od pritvorenika nije bio izložen zlostavljanju (vidi st. 83, 93 i 103). Pritvorenici su u petak čuli muški glas kako kaže: «Tahsin i Ali Ihsan Čiček, uzmite svoje lične karte, slobodni ste». Posle toga su dva brata izvedena iz sobe (vidi st. 84 i 93). Nekoliko minuta kasnije je došao jedan vojnik i uzeo kaput Alija Ihsana na kojem je sedeo Mehmet Ezinekči (vidi st. 93). Dan pošto su dva brata oslobođena, ostali pritvorenici su odvedeni u bazu puka na granici Liđa i tamo oslobođeni. Lične karte su im vraćene nedelju dana kasnije u stanici žandarmerije u Liđu (vidi st. 84, 93 i 103). Kada su se tri meštana vratila kući, iznenadila su se kada su saznala da se Tahsin i Ali Ihsan Čiček nisu vratili u selo (vidi st. 85, 94, 103).

142. S obzirom na okolnosti predmeta i odsustvo evidencije lišenih slobode u tom pogledu, Sud ne prihvata kao činjenicu da su sinovi podnosioca predstavke oslobođeni drugog dana pritvora.

B. Poštovanje člana 2

1. Da li treba smatrati Tahsina i Alija Čičeka mrtvim

143. Podnosilac predstavke tvrdi da je do nestanka njenih sinova došlo u kontekstu opasnom po život jer su oni poslednji put viđeni dok su se nalazili u rukama vojnika posle hapšenja tokom jedne vojne operacije. Ona tvrdi da je Država odgovorna za sudbinu njenih sinova jer Država nije pružila uverljivo objašnjenje njihovog nestanka. Stoga je povređen član 2 Konvencije, prema kojem:

«1. Pravo na život svake osobe zaštićeno je zakonom. Niko ne može biti namerno lišen života, sem prilikom izvršenja presude suda kojom je osuđen za zločin za koji je ova kazna predviđena zakonom.

2. Lišenje života se ne smatra protivnim ovom članu ako proistekne iz upotrebe sile koja je apsolutno nužna:

a) radi odbrane nekog lica od nezakonitog nasilja;

b) da bi se izvršilo zakonito hapšenje ili sprečilo bekstvo lica zakonito lišenog slobode;

c) prilikom zakonitih mera koje se preduzimaju u cilju suzbijanja nereda ili pobune.»

144. Država tvrdi da podnosilac predstavke nije potkrepila svoje tvrdnje da su njene sinove bezbednosne snage lišile slobode. Shodno tome, ona tvrdi da nije bilo povrede člana 2 Konvencije.

145. U predmetu *Timurtaş v. Turkey* (presuda doneta 13. juna 2000, br. 23531/94, st. 82-83) Sud je naveo:

(...) kada je neko lice dobrog zdravlja lišeno slobode ali se ustanovi u vreme oslobađanja da je povređeno, Država je dužna da pruži uverljivo objašnjenje uzroka tih povreda, a ukoliko to ne učini otvara se pitanje povrede člana 3 Konvencije (...). Član 5 na sličan način nameće Državi obavezu da odgovara za to gde se nalazi svako lice koje je pritvoreno i koje je time stavljeno pod kontrolu vlasti (...). Da li nepružanje uverljivog objašnjenja o sudbini pritvorenika od strane vlasti u slučaju nepostojanja tela takođe otvara pitanje povrede člana 2 Konvencije zavisi od svih okolnosti predmeta a naročito od postojanja dovoljno posrednih dokaza zasnovanih na konkretnim elementima na osnovu kojih se može zaključiti da se mora pretpostaviti da je pritvorenik umro u pritvoru (...).

U tom pogledu, vreme koje je proteklo otkad je dotično lice pritvoreno, premda samo po sebi nije odlučujuće, predstavlja relevantni činilac koji treba uzeti u obzir. Mora se prihvatiti da što više vremena prođe bez vesti o pritvorenom lice, veća je verovatnoća da je ono umrlo. Protok vremena stoga može u određenoj meri da utiče na težinu koju treba pridati drugim elementima posrednih dokaza pre no što se može zaključiti da je dotično lice mrtvo. Sud u tom pogledu smatra da ova situacija otvara pitanja koja prevazilaze jednostavno nezakonito lišenje slobode suprotno članu 5. Takvo tumačenje je u skladu sa delotvornom zaštitom prava na život iz člana 2, koji predstavlja jednu od najosnovnijih odredbi Konvencije (...).»

146. Sud smatra da postoji veći broj elemenata po kojima se ovaj predmet razlikuje od drugih, kao što je *Kurt v. Turkey* (presuda od 25. maja 1998. godine, Izveštaji 1998-III, str. 1182, st. 108), u kojem je Sud smatrao da ne postoji dovoljno uverljivih indikacija da je sin podnosioca predstavke umro u pritvoru. Prvo, već je prošlo šest i po godina od kada su Tahsin i Ali Ihsan Čiček uhapšeni i lišeni slobode. Štaviše, utvrđeno je da su dva brata u pritvor – vojni deo regionalnog internata u Lidu – odveli organi za koje je odgovorna Država. Konačno, činjenica da vojnici nisu oslobodili Tahsina i Alija Ihsana Čiček zajedno sa drugim meštanima nekoliko dana kasnije i drugi elementi u spisima predmeta ukazuju na to da su vlasti obojicu označile kao sumnjive (vidi st. 78, naročito izjavu Jaralija da su ljudi za koje se smatralo da su očigledno opasni ili da moraju da

budu saslušani bivali predavani isledničkim jedinicama posle kratkog perioda zvanog «period posmatranja»). Ne može se nikako isključiti da je nepotvrđeni pritvor takvog lica mogao biti opasan po život u opštem kontekstu situacije u jugoistočnoj Turskoj 1994. godine (vidi navedenu presudu u predmetu *Timurtaş v. Turkey*, § 85). Treba podsetiti da je Sud u ranijim presudama zaključivao da su nedostaci koji su podivali delotvornost zaštite u krivičnom zakonodavstvu na jugoistoku tokom tog perioda a koji su relevantni i u ovom predmetu omogućavali ili ohrabivali nepostojanje odgovornosti pripadnika bezbednosnih snaga za njihove postupke (vidi *Cemil Kılıç v. Turkey*, br. 22492/93, st. 75, i *Mahmut Kaya v. Turkey*, br. 22535/93, st. 98, obe presude će biti objavljene u ECHR 2000).

147. Iz navedenih razloga i uzimajući u obzir da nisu pružene nikakve informacije o mestu gde se sinovi podnosioca predstavke nalaze šest i po godina, Sud zaključuje da se mora smatrati da su Tahsin i Ali Ihsan Čiček umrli posle nepotvrđenog pritvora od strane bezbednosnih snaga. Shodno tome, Država je odgovorna za njihovu smrt. Primećujući da vlasti nisu pružile nikakvo objašnjenje o tome šta se dogodilo posle hapšenja Tahsina i Alija Ihsana i da se nisu pozvale ni na kakve osnove kako bi opravdale ikakvu upotrebu smrtonosne sile od strane svojih agenata, sledi da je Država odgovorna za njihovu smrt (vidi presudu u navedenom predmetu *Timurtas v. Turkey*, st. 86). Shodno tome, po ovom osnovu je povređen član 2.

2. Navodna neadekvatnost istrage

148. Sud ponavlja da obaveza zaštite života iz člana 2 Konvencije tumačena zajedno sa opštom dužnošću Države iz člana 1 Konvencije da «jemče svakome u (svojoj) nadležnosti prava i slobode određene u (...) Konvencije» podrazumeva postojanje nekog oblika delotvorne zvanične istrage slučajeva u kojima su lica izgubila život usled upotrebe sile (vidi *Timurtaş v. Turkey*, *loc. cit.*, st. 87, i *mutatis mutandis*, presudu u predmetu *McCann and Others v. the United Kingdom* od 27. septembra 1995. godine, Series A br. 324, str. 49, st. 161 i presudu u predmetu *Kaya v. Turkey* od 19. februara 1998. godine, *Izveštaji* 1998-I, st. 105).

149. Sud prima k znanju koliko je vremena proteklo pre no što je započeta zvanična istraga i pre no što su od svedoka uzete izjave, kao i način na koji su istražni organi ignorisali relevantne informacije. Sud primećuje da su žandari u Liđu prvi put preduzeli istražne radnje tek godinu i po dana posle lišenja slobode sinova podnosioca predstavke. Štaviše, javni tužilac u Liđu je saslušao lica pritvorena zajedno sa Tahsinom i Alijem Ihsanom tri i po godine posle incidenta. S druge strane, nema spora da je podnosilac predstavke obavestila i organe žandarmerije u Liđu i javno tužilaštvo pri Sudu državne bezbednosti u Diyarbakiru da njeni sinovi nisu oslobođeni kad i ostali meštani koji su uhapšeni u isto vreme kad i oni. Štaviše, nema nikakvih dokaza koji bi ukazali na to da su sami javni tužioci pokušali da provere istinitost informacija u evidenciji lišenih slobode ili u pogledu mesta pritvora (regionalnog internata u Liđu); niti su zatražili od žandara iz Lida ili drugih vojnika da ih izveste o svojim akcijama 10. maja 1994.

150. U svetlu navedenog, Sud zaključuje da je istraga o nestanku sinova podnosioca predstavke bila neadekvatna i da su stoga njome prekršene procesne obaveze

Države da štiti pravo na život. Shodno tome je i po ovom osnovu povređen član 2 Konvencije.

C. Poštovanje člana 3 u pogledu sinova podnosioca predstavke

151. Podnosilac predstavke dalje tvrdi da su njeni sinovi bili žrtve povrede člana 3 od strane Države, po kojem:

“Niko ne sme biti podvrgnut mučenju ili nečovečnom i ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.»

152. Oslanjajući se, *mutatis mutandis*, na argumente koje je koristila kako bi potkrepila svoje tvrdnje o povredi člana 2, podnosilac predstavke smatra da je Država prekršila član 3 Konvencije jer njeni sinovi mora da su bili izloženi teškom psihološkom mučenju usled same činjenice da su nestali u kontekstu koji je bio lišen osnovnih sudskih mera zaštite. Takođe, rečeno joj je da su njeni sinovi zlostavljani u regionalnom internatu. Podnosilac predstavke tvrdi da ova pretpostavka dobija na verodostojnosti s obzirom na učestalost mučenja pritvorenika u Državi. Pozvavši se na materijale na koje se pozivala kako bi potkrepila svoju tvrdnju o praksi kršenja člana 2, zamolila je Sud da zaključi da su njeni sinovi bili žrtve teške povrede člana 3 zbog postojanja zvanično tolerisane prakse nestanaka i zlostavljanja pritvorenika. Takođe tvrdi da je član 3 povređen i time što vlasti nisu pružile zadovoljavajuće objašnjenje nestanka njenih sinova i da je nepostojanje bilo kakve adekvatne istrage njene prijave dovelo do odvojene povrede te odredbe.

153. Država opovrgava činjenice na kojima je podnosilac predstavke zasnovala svoje tvrdnje o kršenju člana 3.

154. S obzirom na stroge standarde koji se primenjuju prilikom tumačenja člana 3 Konvencije, prema kojima zlostavljanje mora da dosegne minimalni nivo surovosti kako bi bilo obuhvaćeno tom odredbom i praksom organa koji nadziru sprovođenje Konvencije koji iziskuju ispunjavanje standarda dokazivanja «van razumne sumnje» da je bilo tako surovog zlostavljanja, Sud nije uveren da nestanak sinova podnosioca predstavke u okolnostima ovog predmeta ukazuje na kršenje ove odredbe (vidi presudu u predmetu *Ireland v. the United Kingdom* od 18. januara 1978. godine, Series A br. 25, str. 65, st. 161-62, navedenu presudu u predmetu *Kurt v. Turkey*, izveštaj Komisije, str. 1216, st. 195).

155. U slučajevima kada je očigledno prisilan nestanak okarakterisan potpunim nepostojanjem informacija, može se samo nagađati o tome da li je to lice živo ili mrtvo ili o postupanju kojem je možda bilo izloženo. U tom pogledu, Sud prvo podseća na činjenice koje je utvrdio: da pritvorenici posle hapšenja 10. maja 1994. nisu bili izloženi zlostavljanju u regionalnom internatu (vidi st. 141). Štaviše, podnosilac predstavke nije predočila nikakve konkretne dokaze da su njeni sinovi zaista bili žrtve zlostavljanja suprotno članu 3; niti se može reći da je potkrepljena njena tvrdnja da su njeni sinovi bili žrtve zvanično tolerisane prakse nestanaka i asociiranog zlostavljanja pritvorenika.

156. Sud podseća da ozbiljna zabrinutost, koja se neizostavno rađa u pogledu postupanja prema licima koja su očigledno pritvorena a nisu zavedena u zvaničnu evidenciju i koja nisu obuhvaćena neophodnim sudskim garantijama, predstavlja dodatni

i teži aspekt pitanja koja ukazuju na povredu člana 5 (vidi navedenu presudu u predmetu *Kurt v. Turkey*, str. 1183, st. 115).

157. Shodno tome, Sud smatra da nema nikakvih dokaza na osnovu kojih bi mogao da u skladu sa važećim standardom dokazivanja zaključi da su Tahsin Čiček i Ali Ihsan Čiček bili podvrgnuti zlostavljanju suprotno članu 3.

158. Sud stoga zaključuje da nije bilo povrede člana 3 Konvencije u pogledu Tahsina Čičeka i Alija Ihsana Čičeka.

D. Poštovanje člana 5

159. Podnosilac predstavke tvrdi da je nestankom njenih sinova višestruko povređen član 5 Konvencije, čije relevantne odredbe glase:

«1. Svako ima pravo na slobodu i bezbednost ličnosti. Niko ne može biti lišen slobode osim u sledećim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom:

- a) u slučaju zakonitog lišenja slobode na osnovu presude nadležnog suda;
- b) u slučaju zakonitog hapšenja ili lišenja slobode zbog neizvršenja zakonite sudske odluke ili radi obezbeđenja ispunjenja neke obaveze propisane zakonom;
- c) u slučaju zakonitog hapšenja ili lišenja slobode radi privođenja lica pred nadležnu sudsku vlast zbog opravdane sumnje da je izvršilo krivično delo, ili kada se to opravdano smatra potrebnim kako bi se predupredilo izvršenje krivičnog dela ili bekstvo po njegovom izvršenju;

...

2. Svako ko je uhapšen biće odmah i na jeziku koji razume obavešten o razlozima za njegovo hapšenje i o svakoj optužbi protiv njega.

3. Svako ko je uhapšen ili lišen slobode shodno odredbama iz stava 1.c ovog člana biće bez odlaganja izveden pred sudiju ili drugo službeno lice zakonom određeno da obavlja sudske funkcije i imaće pravo da mu se sudi u razumnom roku ili da bude pušten na slobodu do suđenja. Puštanje na slobodu može se usloviti jemstvima da će se lice pojaviti na suđenju.

4. Svako ko je lišen slobode ima pravo da pokrene postupak u kome će sud hitno ispitati zakonitost lišenja slobode i naložiti puštanje na slobodu ako je lišenje slobode nezakonito.

5. Svako ko je bio uhapšen ili lišen slobode u suprotnosti s odredbama ovog člana ima utuživo pravo na naknadu.»

160. Podnosilac predstavke tvrdi da sama činjenica da pritvor njenih sinova nije priznat znači da su na proizvoljan način bili lišeni slobode suprotno članu 5, stav 1. Tvrdi da su zvaničnim prikrivanjem mesta na kom se njeni sinovi nalaze i njihove sudbine oni stavljeni izvan domašaja zakona i da su im stoga bila uskraćena jemstva u stavovima 2, 3, 4 i 5 člana 5.

161. Država ponavlja da su tvrdnje podnosioca predstavke u vezi sa nestankom njenih sinova nepotkrepljene. Tvrdi da ne može da se otvori pitanje povrede člana 5 Konvencije.

162. Sud je u svojoj presudi u predmetu *Kurt v. Turkey* od 25. maja 1998. godine (str. 1184-85, st 122; vidi takođe navedenu presudu u predmetu *Çakıcı v. Turkey*, st. 104 i presudu u navedenom predmetu *Timurtaş v. Turkey*, st. 103) izjavio sledeće:

“... garantije iz člana 5 kojima se licima obezbeđuje pravo na slobodu od proizvoljnog pritvora od strane vlasti su od osnovnog značaja u demokratskom društvu. Upravo iz tog razloga je Sud više puta naglašavao u svojim presudama da svako lišenje slobode mora ne samo da bude sprovedeno u skladu sa materijalnim i procesnim pravilima domaćeg zakonodavstva već da podjednako mora da bude u skladu i sa samim ciljem člana 5, konkretno da štiti lice od proizvoljnosti (...). Ovo insistiranje na zaštiti lica od bilo koje vrste zloupotrebe od strane vlasti ilustrovan je činjenicom da član 5, st. 1 ograničava okolnosti u kojima lica mogu zakonito biti lišena slobode, čime se naglašava da ove okolnosti moraju usko da se tumače s obzirom na činjenicu da predstavljaju izuzetke od najosnovnije garantije slobode pojedinca (...).»

163. Sud je u navedenoj presudi u predmetu *Kurt v. Turkey* (str. 1185, st. 123) naglasio i sledeće:

«... autori Konvencije su ojačali zaštitu pojedinca od proizvoljnog lišenja slobode garantovanjem skupa materijalnih prava koja imaju za cilj da na minimum svedu opasnosti od proizvoljnosti time što obezbeđuju nezavisnu sudsku kontrolu lišenja slobode i odgovornost vlasti za taj akt. Zahtevi iz st. 3 i 4 člana 5 sa naglaskom na neodložnosti i sudskoj kontroli u ovom kontekstu posebno dobijaju na značaju. Neodložna sudska intervencija može dovesti do otkrivanja i sprečavanja mera koje su opasne po život ili ozbiljnog zlostavljanja kojima se krše osnovna jemstva u čl. 2 i 3 Konvencije (...). U pitanju su kako zaštita fizičke slobode pojedinaca tako i njihova lična bezbednost u kontekstu u kojima bi u odsustvu mera zaštite moglo da dođe do podrivanja vladavine zakona i lišavanja pritvorenika najosnovnijih oblika pravne zaštite.»

164. Sud u tom pogledu naglašava da nepotvrđeni pritvor nekog lica predstavlja potpunu negaciju ovih garantija i najtežu povredu člana 5. Vlasti koje su preuzele kontrolu nad takvim licem moraju da polože račune o tome gde se ono nalazi. Stoga član 5 mora da se tumači u smislu da vlastima nalaže preduzimanje delotvornih mera zaštite od opasnosti da lice lišeno slobode nestane kao i sprovođenje neodložne delotvorne istrage argumentovane tvrdnje da je neko lice lišeno slobode i da od tada nije viđeno (vidi presudu u navedenom predmetu *Timurtaş v. Turkey*, st. 103).

165. U pogledu navedenog, Sud podseća da je utvrdio da su bezbednosne snage uhapsile Tahsina i Alija Ihsana Čičeka 10. maja 1994. tokom operacije u selu Dernek (vidi st. 132). Oni su kasnije odvedeni u internat u Liđu i tamo su ostali bar dva dana. Njihov pritvor u to vreme nije evidentiran i ne postoji nikakav zvaničan trag o tome gde su se kasnije nalazili ili o njihovoj sudbini (vidi st. 141 i 142). Sama ova činjenica mora

da se smatra najozbiljnijim propustom jer omogućava onima koji su odgovorni za čin lišenja slobode da prikriju svoje tragove i izbegnu odgovornost za sudbinu pritvorenika. Po mišljenju Suda, nepostojanje evidencije u kojoj su zavedene činjenice kao što su datum vreme i mesto pritvora, ime pritvorenika kao i razlozi za pritvor i ime lica koje ga je pritvorilo moraju da se smatraju nesaglasnim sa samim ciljem člana 5 Konvencije (vidi presudu u navedenom predmetu *Timurtaş v. Turkey*, *loc.cit.*, st. 105 i u navedenom predmetu *Çakıcı v. Turkey*, st. 105).

166. Štaviše, čini se na osnovu izjava koje su žandari dali delegatima Komisije da su žandari uveli praksu po kojoj postojala razlika između lišenja osumnjičenih lica slobode i njihovog pritvaranja. Period između ta dva čina naziva se «periodom posmatranja» i može da traje 24 sata. Lica lišena slobode mogu biti saslušavana tokom ovog perioda. Lišenje slobode tokom ovog perioda se nije evidentiralo (vidi st. 73). Sud, međutim, primećuje da ovaj «nezvanični» period lišenja slobode nije dozvoljen domaćim zakonodavstvom.

167. Štaviše, s obzirom na insistiranje podnosioca predstavke i njene kćeri (Feride Čiček) da su Tahsin i Ali Ihsan Čiček bili lišeni slobode u selu, Sud smatra da je javni tužilac trebalo da bude svestan potrebe da iscrpnije istraži njenu tvrdnju. Za to je bio ovlašćen u skladu sa Zakonikom o krivičnom postupku (vidi st. 114). Javni tužilac je intervjuisao tri svedoka (koji su bili pritvoreni zajedno sa Tahsinom i Alijem Ihsanom) koji su, opšte uzev, potvrdili navode podnosioca predstavke. Međutim, tužilac nije nastavio istragu u ovom pravcu i nije uzeo nijednu izjavu od vojnika. Javni tužilac se zadovoljio tvrdnjom žandarmerije da prema evidenciji lišenih slobode Tahsin i Ali Ihsan nisu niti lišeni slobode u selu niti su zadržani u pritvoru u regionalnom internatu.

168. Imajući ove obzire u vidu, Sud zaključuje da vlasti nisu pružile nikakvo verodostojno i potkrepljeno objašnjenje o tome gde se dva sina podnosioca predstavke nalazila pošto su lišena slobode u selu i pritvorena u regionalnom internatu i da nije sprovedena nikakva ozbiljna istraga ponavljane tvrdnje podnosioca predstavke da su oni lišeni slobode i da se ona brine da li su živi. **Vlasti nisu izvršile svoju dužnost da account za njih** i mora se prihvatiti da su oni zadržani u nepotvrđenom pritvoru uz potpuno odsustvo mera zaštite iz člana 5.

169. Sud shodno tome zaključuje da je povređeno pravo na slobodu i bezbednost zajemčeno članom 5.

II. Navodna povreda člana 3 Konvencije u pogledu samog podnosioca predstavke

170. Podnosilac predstavke se žali da nestanak njene dvojice sinova dok su se nalazili u rukama bezbednosnih snaga predstavlja nečovečno i ponižavajuće postupanje prema njoj suprotno članu 3 Konvencije. Ona shodno tome moli Sud da zaključi da je za patnju koju trpi u skladu sa članom 3 Konvencije odgovorna Država.

171. Država tvrdi da ne postoje verodostojni dokazi koji potkrepljuju uverenje podnosioca predstavke da su njene sinove lišile slobode bezbednosne snage. Tvrdi da

nema nikakve uzročne veze između navodne povrede prava njenih sinova iz Konvencije i njene uznemirenosti i patnje.

172. Sud ponavlja da zlostavljanje mora da dostigne minimalni nivo surovosti da bi bilo obuhvaćeno članom 3 (vidi, između ostalog, presudu u predmetu *Cruz Varas and Others v. Sweden* od 20. marta 1991. godine, Series A br. 201, str. 31, st. 83). Sud takođe smatra da naneta patnja mora da dostigne određeni nivo pre no što postupanje koje ju je izazvalo može da se smatra nečovečnim. Procena ovog minimuma je relativna i zavisi od svih okolnosti predmeta, kao što je dužina postupanja i njegove fizičke ili psihičke posledice (vidi presudu u navedenom predmetu *Ireland v. the United Kingdom*, str. 65, st. 162).

173. Sud u tom pogledu podseća da su se podnosilac predstavke i njena kći u nekoliko navrata obraćale javnom tužiocu i komandiru žandarmerije posle nestanka njenih sinova jer su bile u potpunosti uverene da su oni u pritvoru u regionalnom internatu u Liđu. Međutim, javni tužilac i komandir žandarmerije nisu uopšte ozbiljno razmotrili njenu prijavu. Sud primećuje da podnosilac predstavke nema nikakvih vesti o svojim sinovima skoro šest godina. Živi u strahu da su njeni sinovi mrtvi i obraćala se javnom tužiocu i molila vlasti da joj bar predaju njihova tela. Neizvesnost, sumnja i strah koje podnosilac predstavke neprestano i već dugo oseća joj bez sumnje nanose ozbiljnu duševnu patnju i uznemirenost.

174. S obzirom na opisane okolnosti kao i na činjenicu da je žalilac majka žrtava ozbiljnih povreda ljudskih prava i sama žrtva nonšalantnosti vlasti uprkos njenoj patnji i uznemirenosti, Sud zaključuje da je Država povredila član 3 u pogledu podnosioca predstavke.

III. Navodna povreda člana 13 Konvencije

175. Podnosilac predstavke tvrdi da nesprovođenje delotvorne istrage o nestanku njenih sinova od strane domaćih vlasti ukazuje na kršenje člana 13 Konvencije. Podnosilac predstavke takođe tvrdi da njeno iskustvo predstavlja tipičan primer prakse nedelotvornih pravnih lekova u jugoistočnoj Turskoj.

176. Država tvrdi da su i Generalna komanda žandarmerije i javni tužilac u Liđu sproveli sveobuhvatnu istragu na osnovu tvrdnji podnosioca predstavke.

Prema članu 13:

«Svako kome su povređena prava i slobode predviđeni u ovoj Konvenciji ima pravo na delotvoran pravni lek pred nacionalnim vlastima, bez obzira jesu li povredu izvršila lica koja su postupala u službenom svojstvu.»

177. Sud podseća da član 13 jemči dostupnost pravnog leka na nacionalnom nivou kojim se ostvaruje suština prava i sloboda iz Konvencije u kom ih god obliku domaće pravo obezbeđivalo. Stoga član 13 nalaže obezbeđivanje domaćeg pravnog leka za suštinu relevantne povrede Konvencije i odobravanje odgovarajućeg obeštećenja premda Države ugovornice imaju određenu slobodu u pogledu načina na koji ispunjavaju svoje obaveze iz Konvencije iz ove odredbe. Opseg obaveze iz člana 13 se razlikuje u zavisnosti od prirode žalbe podnosioca predstavke na povredu Konvencije. Ipak, pravni

lek iz člana 13 mora biti «delotvoran» i u praksi i u pravu, naročito u smislu da njegovo korišćenje ne sme neopravdano da se ometa činjenjem ili nečinjenjem organa Države (vidi presudu u predmetu *Aksoy v. Turkey* od 18. decembra 1996. godine, Izveštaji 1996-VI, br. 26, str. 2286, st. 95; presudu u navedenom predmetu *Aydin v. Turkey*, str. 1895-96, st. 103; i presudu u navedenom predmetu *Kaya v. Turkey*, str. 325-26, st. 89).

178. Podnosilac predstavke u ovom predmetu tvrdi da joj je bio uskraćen «delotvoran» pravni lek koji bi rasvetlio gde se nalaze njeni sinovi. Po mišljenju Suda, u slučajevima u kojima rođaci nekog lica iznose argumentovanu tvrdnju da je to lice nestalo dok se nalazilo u rukama vlasti, pojam delotvornog pravnog leka u smislu člana 13 pored isplate naknade u odgovarajućim slučajevima takođe obuhvata i iscrpnu i delotvornu istragu koja može dovesti do utvrđivanja i kažnjavanja odgovornih za nestanak i delotvoran pristup rođaka istražnom postupku (vidi, *mutatis mutandis*, presude u navedenim predmetima *Aksoy*, *Aydin* i *Kaya* na str. 2287, st. 98 odnosno str. 1895-96, st. 103 odnosno str. 329-31, st. 106 i 107). Zahtevi u članu 13 tumačeni na ovaj način su širi od obaveze Država ugovornica iz člana 2 da sprovede delotvornu istragu o nestanku lica u rukama vlasti (vidi presudu u navedenom predmetu *Kılıç v. Turkey*, st. 93).

179. Iz već navedenih razloga (vidi st. 168), može se smatrati da se gđa Čiček osnovano žalila da su joj sinovi lišeni slobode. Ova žalba nikada nije bila predmet neke ozbiljne istrage. Javni tužilac povodom njene žalbe nije uzeo nikakvu pisanu izjavu od podnosioca predstavke, niti su vojnici koji su navodno učestvovali u operaciji sprovedenoj u selu Dernek 10. maja 1994 ispitivani.

180. Javni tužilac je po turskom zakonu bio dužan da sprovede istragu navoda o nezakonitom lišenju slobode (vidi st. 114). Ne može se reći da je površni način na koji je pristupio insistiranju podnosioca predstavke da njeni sinovi nisu viđeni otkad su lišeni slobode saglasan sa tom dužnošću; takav pristup bio je jednak podrivanju delotvornosti svih drugih mogućih pravnih lekova.

181. Shodno tome, s obzirom na nepostojanje ikakve suštinske istrage, Sud zaključuje da je podnosilac predstavke bila lišena delotvornog pravnog leka u pogledu njene žalbe da su joj sinovi nestali u okolnostima za koje su odgovorne vlasti. Stoga je bilo povrede člana 13.

IV. Navodna povreda članova 2, 3, 4 i 13 Konvencije zajedno s članom 14 Konvencije

1. Član 14 zajedno sa članovima 2, 3 i 5 Konvencije

182. Podnosilac predstavke tvrdi da su zbog njenog kurdskog porekla različite navodne povrede njenih prava iz Konvencija bile diskriminatorne i predstavljale povredu člana 14 Konvencije, prema kome:

«Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovoj Konvenciji obezbeđuje se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, veroispovest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.»

183. Država se nije bavila ovim tvrdnjama osim što je porekla činjenice na kojima su bile zasnovane materijalne optužbe.

184. Sud primećuje da se podnosilac predstavke nije pozvala ni na kakve dokaze kako bi potkrepila svoje tvrdnje da su njeni sinovi bili namerne žrtve prisilnog nestanka zbog svog etničkog porekla. Shodno tome, u tom pogledu nije bilo povrede Konvencije.

2. Član 14 zajedno sa članom 13 Konvencije

185. Podnosilac predstavke se takođe poziva na član 14 Konvencije zajedno sa članom 13 Konvencije i tvrdi da je bila uskraćena delotvornog pristupa sudskom procesu zbog toga što turske vlasti nisu obezbedile upotrebu kurdskog jezika u komunikaciji sa žandarima, tužiocima i drugim službenicima koji vrše sudske funkcije. Tvrdi da je bila lišena mogućnosti da podnosi žalbe.

186. Država podseća da je turski zvanični jezik turske Države u skladu sa članom 3 Ustava. Takođe tvrdi da sudski organi moraju da koriste usluge prevodilaca kad god optuženi ili žalilac ne govore turski jezik.

187. Sud prvo primećuje da tursko zakonodavstvo predviđa pomoć prevodioca licima koja ne govore turski jezik. Štaviše, podnosilac predstavke nikada nije pred Sudom tvrdila da je tražila pomoć prevodioca a da su turske vlasti odbile njen zahtev. Premda je jasno da podnosilac predstavke ne govori turski, njena kći Feride Čiček, koja je podnosila molbe javnom tužiocu imala je prilikom pisanja ovih molbi pomoć advokata Udruženja za ljudska prava Dijarbakira.

188. U svetlu navedenog, Sud smatra da tvrdnje podnosioca predstavke nisu potkrepljene. Shodno tome nije bilo povrede Konvencije po ovom osnovu.

V. Navodna povreda člana 18 Konvencije

189. Podnosilac predstavke se žali da nestanak pritvorenog lica mora da uključuje prikrivanje jer osporavanje pritvora ili produženog pritvora predstavlja deo definicije nestanka. Takođe tvrdi da takvo prikrivanje nije u skladu sa zahtevom o dobroj veri koju član 18 podrazumeva. Prema članu 18:

«Ograničenja navedenih prava i sloboda koja su dozvoljena ovom Konvencijom neće se primenjivati ni u koje druge svrhe sem onih zbog kojih su propisana.»

190. Kako bi potkrepila svoju tvrdnju, podnosilac predstavke tvrdi da poricanje bezbednosnih snaga da je iko zadržan u regionalnom internatu u Liđu premda je bilo opšte poznato da se on koristio kao pritvorski centar predstavlja dokaz kolektivnog pokušaja tih snaga da prikriju šta se tamo dogodilo.

191. Država se nije bavila ovim tvrdnjama osim što je porekla činjenice na kojima su bile zasnovane materijalne optužbe.

192. U svetlu svog zaključka da su sinovi podnosioca predstavke držani u nepotvrđenom pritvoru i da je povređeno njihovo pravo na slobodu i bezbednost, Sud

smatra da nije potrebno da odvojeno razmatra ovu žalbu s obzirom na to da su tvrdnje podnosioca predstavke u suštini razmatrane prilikom razmatranja povreda članova 2 i 3.

VI. Navodne povrede Konvencije u pogledu nestanka unuka podnosioca predstavke

193. Podnosilac predstavke tvrdi da su bezbednosne snage lišile slobode njenog unuka Čajana Čičeka, koji imao 16 godina u vreme događaja, nekih mesec dana posle lišenja slobode Tahsina i Alija Ihsana Čičeka. Podnosilac predstavke tvrdi da je na dan nestanka njenog unuka otišla u Liđ sa Čajanovom majkom. Kada su se uveče vratile u selo, jedan meštalin ih je obavestio da je Čajan uhapšen zajedno sa dve druge žene.

194. Sud primećuje da dokazi vezani za nestanak njenog unuka nisu dosledni. Podnosilac predstavke je pred ULJP Dijarbakira i delegatima Komisije tvrdila da su Čajana bezbednosne snage lišile slobode u bašti njihove kuće, dok je, prema rečima kćeri podnosioca predstavke Feride koja se nalazila u selu u vreme događaja, Čajan bio uhapšen u polju na obodu sela.

195. Sad dalje primećuje da podnosilac predstavke nije mogla niti da navede imena svedoka koji su je obavestili o hapšenju Čajana, niti da ih dovede pred delegate Komisije da usmeno svedoče. Štaviše, nema dokaza koji bi potvrdili da je ijedna akcija sprovedena na dan navodnog hapšenja Čajana. Ostali svedoci koji su dali usmene iskaze nisu imali nikakve informacije o nestanku Čajana.

196. Sud u ovim okolnostima primećuje da nema dokaza koji bi potkrepili navodno lišenje slobode Čajana od strane bezbednosnih snaga. Podnosilac predstavke nije podnela dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se utvrdilo šta se dogodilo ili šta je moglo da se dogodi njenom unuku Čajanu. Shodno tome, nije bilo povrede Konvencije po ovom osnovu.

VI. Primena člana 41 Konvencije

197. Prema članu 41 Konvencije:

«Kada Sud utvrdi prekršaj Konvencije ili protokola uz nju, a unutrašnje pravo Visoke strane ugovornice u pitanju omogućava samo delimičnu odštetu, Sud će, ako je to potrebno, pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj stranci.»

A. Materijalna odšteta

198. Podnosilac predstavke je zahtevala finansijsku odštetu u iznosu od 109.795,02 funti sterlinga (GBP) za gubitak prihoda u pogledu njene dvojice sinova, Alija Ihsana Čičeka i Tahsina Čičeka koji su nestali u okolnostima za koje je odgovorna Država. Ovaj iznos je izračunala na osnovu plata za zanimanja dva brata.

199. Država tvrdi da nema nijedne povrede koju zavređuje naknadu i da svako pravično zadovoljenje ne treba da prekorači razumne granice ili dovede do nepravičnog obogaćivanja.

200. Sud podseća da mora da postoji uzročna veza između odštete koju zahteva podnosilac predstavke i povrede Konvencije i da ona u odgovarajućem slučaju može obuhvatati naknadu izgubljenih prihoda (vidi, između ostalog presudu u predmetu *Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain* od 13. juna 1994 (*član 50*), Series A br. 285-C, str. 57-58, st. 16-20; presudu u navedenom predmetu *Çakıcı v. Turkey*, st.127). Sud je zaključio (st. 147 i st. 164-168) da se može smatrati da je utvrđeno da su Tahsin Čiçek i Ali Ihsan Čiçek nestali posle nepotvrđenog pritvora i da je za to bila odgovorna Država suprotno članovima 2 i 5 Konvencije. U tim okolnostima postoji neposredna veza između povrede čl. 2 i 5 i gubitka finansijske podrške koju su naslednici od njih dobijali.

201. U svetlu navedenog Sud odlučujući na pravičnoj osnovi dodeljuje iznose od po 5000 GBP za svakog sina podnosioca predstavke, koji će biti isplaćen podnosiocu predstavke; podnosilac predstavke će taj iznos čuvati za naslednike svojih sinova. Shodno tome, Sud odbacuje ostatak zahteva podnosioca predstavke za finansijsku odštetu.

B. Nematerijalna odšteta

202. Podnosilac predstavke je tvrdila da su i ona i njeni sinovi žrtve konkretnih povreda Konvencije. Zamolila je Sud da dosudi 40.000 GBP za svakog njenog sina zbog njihovog nestanka, koje će ona čuvati u korist njihovih naslednika. Podnosilac predstavke je takođe zahtevala 10.000 GBP kao naknadu za nematerijalnu štetu koju je ona pretrpela. Takođe je zahtevala 1000 GBP mesečno na ime nematerijalne štete za dalje kršenje Konvencije dok je Država ne obavesti o sudbini njenih sinova.

203. Država je tvrdila da su ovi iznosi preterani i da će dovesti do nepravičnog bogaćenja.

204. Sud podseća da je zaključeno da su prekršeni članovi 2, 5 i 13. Smatra da bi zato trebalo da dosudi obeštećenje imajući u vidu ozbiljnost dotičnih povreda. Shodno tome dodeljuje iznose od po 20.000 GBP za svakog sina podnosioca predstavke, koje treba isplatiti podnosiocu predstavke i koja će ih čuvati za naslednike svojih sinova.

205. Štaviše, s obzirom na to da vlasti nisu pomogle podnosiocu predstavke u njenoj potrazi za istinom o tome gde se nalaze njeni sinovi, što ga je navelo da zaključi da su povređeni članovi 3 i 13 kada je ona u pitanju, Sud smatra da je opravdano da dosudi nadoknadu i u njenu korist. Sud stoga dosuđuje odštetu podnosiocu predstavke u iznosu od 10.000 GBP.

C. Troškovi

206. Podnosilac predstavke je zahtevala naknadu troškova za podnošenje predstavke od strane pravnog tima u Ujedinjenom kraljevstvu u iznosu od 7760 GBP i iznos od 8143 GBP na ime troškova rada advokata u Turskoj. Taj iznos je uključivao troškove vezane za dva dolaska u Ankaru radi iznošenja dokaza pred delegatima Komisije. Podnosilac predstavke je takođe zahtevala isplatu 1205 GBP Kurdskom projektu za ljudska prava (KHRP) za troškove poštarine, telekomunikacija, usmenog i pismenog prevođenja.

207. Država je smatrala da su cene rada stručnjaka preterane i nerazumne i tvrdila da treba uzeti u obzir važeće tarife Advokatske komore Ankare.

208. U pogledu zahteva za naknadu troškova, odlučujući na pravičnoj osnovi i uzimajući u obzir detalje zahteva koje je podnela podnosilac predstavke, Sud podnosiocu predstavke dosuđuje iznos od 10.000 GBP zajedno s bilo kojom vrednošću PDV koja bi mogla biti naznačena.

209. S druge strane, Sud nije uveren u osnovanost zahteva (1205 GBP) na ime KHRP budući da mu nisu predočeni nikakvi detalji o preciznom stepenu angažovanja ove organizacije u pripremi predmeta. Shodno tome se ovaj deo zahteva odbija.

D. Zatezna kamata

210. Prema informacijama dostupnim Sudu, važeća zakonska godišnja kamatna stopa u Ujedinjenom kraljevstvu na dan usvajanja ove presude iznosi 7,5%.

IZ TIH RAZLOGA, SUD

1. *Zaključuje* sa šest glasova za i jednim protiv da je prekršen član 2 Konvencije u pogledu sinova podnosioca predstavke;

2. *Zaključuje* jednoglasno da nije bilo povrede člana 3 Konvencije u pogledu sinova podnosioca predstavke;

3. *Zaključuje* jednoglasno da je u pogledu sinova podnosioca predstavke prekršen član 5 Konvencije;

4. *Zaključuje* jednoglasno da je prekršen član 3 Konvencije u pogledu podnosioca predstavke;

5. *Zaključuje* sa šest glasova za i jednim protiv da je povređen član 13 Konvencije u pogledu podnosioca predstavke;

6. *Zaključuje* jednoglasno da nije bilo povrede člana 14 Konvencije zajedno sa članovima 2, 3, 5 i 13 Konvencije;

7. *Zaključuje* jednoglasno da nije neophodno da odlučuje o žalbi podnosioca predstavke o povredi člana 18 Konvencije;

8. *Zaključuje* jednoglasno da nije bilo povrede Konvencije u pogledu unuka podnosioca predstavke;

9. *Zaključuje* sa šest glasova za i jednim protiv

(a) da, u skladu sa članom 44, stav 2 Konvencije, Država treba u roku od tri meseca od dana stupanja ove presude na snagu da isplati podnosiocu predstavke sledeće iznose konvertovane u turske lire po kursu koji važi na dan isplate:

(i) 10.000 (deset hiljada) funti sterlinga na ime naknade materijalne štete a taj iznos će podnosilac predstavke čuvati za naslednike svojih sinova;

(ii) 40.000 (četrdeset hiljada) funti sterlinga na ime naknade nematerijalne štete, a taj iznos će podnosilac predstavke čuvati za naslednike svojih sinova;

(iii) 10.000 (deset hiljada) funti sterlinga na ime naknade nematerijalne štete;

(b) da na ove iznose bude plaćana prosta kamata po godišnjoj stopi od 7,5% od isteka navedenog tromesečnog roka do isplate;

10. *Zaključuje* jednoglasno

(a) da Država plati podnosiocu predstavke u roku od tri meseca od dana pravosnažnosti ove presude u skladu sa članom 44, st. 2 Konvencije i na njen bankovni račun u Ujedinjenom kraljevstvu 10.000 (deset hiljada) funti sterlinga zajedno s bilo kojom vrednošću PDV koja bi mogla biti naznačena;

(b) da se po isteku navedena tri meseca do isplate zaračunava prosta kamata po godišnjoj stopi od 7,5%;

11. *Odbacuje* jednoglasno ostatak zahteva podnosioca predstavke za pravično zadovoljenje.

Presuda je sastavljena na engleskom jeziku i prosleđena u pisanom obliku 27. februara 2001. godine u skladu sa pravilom 77, stavovi 2 i 3 Pravilnika. .

Majkl Obojl

Elizabet Polm

Sekretar

Predsednik

U skladu sa članom 45, stav 2 Konvencije i pravilom 74, stav 2 Pravilnika Suda, uz ovu presudu su priložena sledeća izdvojena mišljenja:

(a) saglasno mišljenje g. R. Maruste;

(b) delimično saglasno a delimično suprotno mišljenje g. F. Gelduklua.

E.P.

M.O.

SAGLASNO MIŠLJENJE SUDIJE MARUSTEA

Slažem se sa većinom u zaključku o povredi člana 2 kako po materijalnim tako i po procesnim osnovama. Međutim, ne mogu, nažalost, da pratim zaključni nalaz veća u st.

147 u kojem je navedeno da «sledi da je Država odgovorna za njihovu smrt». Ova formulacija jasno i definitivno ukazuje na to da se smatra da su dva nestala lica mrtva.

Koliko ja shvatam, korišćenje tako definitivnih izraza je problematično iz sledećih razloga:

Sud nema nikakvih dokaza u vezi sa sudbinom nestalih lica. Nema mrtvih tela, ni dokaza o zlostavljanju ovih lica (vidi zaključak u st. 156) pa čak ni znakova ikakvog zlostavljanja. Niti se situacija može smatrati opasnom po život. U tom pogledu se ovaj predmet razlikuje od, na primer, predmeta *Kurt*. Nepostojanje ikakvih informacija o tome gde se nalaze šest i po godina jedini je argument u prilog pretpostavci da su mrtvi. Sud je u presudi u predmetu *Kurt* naglasio da Sud mora pažljivo da razmotri da li zapravo postoje konkretni dokazi koji bi ga naveli da zaključi van razumne sumnje da su dotično lice ubile vlasti dok se nalazilo u pritvoru ili u nekoj kasnijoj fazi. Smatram da su dokazi u ovom predmetu isuviše slabi kako bi se doneo tako definitivni zaključak kao onaj koji sam pomenuo.

Štaviše, ne smatram da je sa pravne tačke gledišta ispravno poistovećivati smrt i nestanak u ovim okolnostima. Ne želim da špekulišem o mogućnosti da će se u nekad u budućnosti ispostaviti da su sinovi podnosioca predstavke živi. Bilo bi preuranjeno da neki međunarodni sud zaključi da je neko lice definitivno mrtvo dok god ova mogućnost nije nepovratno isključena. Iz tih razloga bih želeo da tom zaključku dodam reč «pretpostavljena» ili «moguća» (smrt).

Međutim, po mom mišljenju, čak ni ovo nije najbolje rešenje i bilo bi primerenije okvalifikovati situaciju onakvom kakva jeste, tj. nestanak za koji je Država odgovorna jer su nestala lica poslednji put viđena živa i u dobrom zdravlju dok su se nalazila pod kontrolom vlasti. Jasno je da u tim okolnostima teret dokazivanja prelazi na Državu koja, kao što je utvrđeno, nije pružila ubedljive dokaze o sudbini tih nestalih lica.

Nestajanje predstavlja priznatu kategoriju u međunarodnom pravu (vidi, na primer, Deklaraciju UN o zaštiti svih osoba od nasilnog nestajanja - Rezolucija Generalne skupštine 47/133 od 18. decembra 1992. godine, po kojoj, između ostalog, nestajanje predstavlja povredu prava na život; vidi takođe i praksu Komiteta za ljudska prava UN u tom pogledu (na primer predmet *example Quinteros v. Uruguay*, 107/1981, Izveštaj Komiteta za ljudska prava, GAOR, 38. sednica, Dodatak br. 40, 1983. godine, Prilog XXII, st. 14) i praksu Interameričkog suda za ljudska prava (na primer presudu u predmetu *Velásquez Rodríguez* od 29. jula, 1988. godine, Series C, br. 4, st. 157). Ne vidim ozbiljne prepreke primeni te doktrine u ovom konkretnom slučaju (i sličnim okolnostima u praksi Suda uopšte) čak i ako takav zaključak nije potkrepljen opštijim analizama i ocenama o tome šta je, prema navodima, zvanično tolerisana praksa nestanaka. Koliko shvatam, prema doktrini o pozitivnim obavezama, čak i jedan jedini nestanak potpada pod prvu rečenicu člana 2, st. 1, koji obavezuje države da štite pravo svih na život. Nestanak nekog lica pod kontrolom vlasti znači da njihov život nije bio prikladno šticećen. Takva kvalifikacija bi bila primerenija u ovim okolnostima i ostavila bi prostora za kasnije događaje kakvi god oni bili.

DELIMIČNO SAGLASNO, DELIMIČNO SUPROTNO MIŠLJENJE SUDIJE GELDUKLUA

(Prevod)

Na moju veliku žalost, ne mogu nikako da se složim sa zaključcima većine u vezi sa kršenjem čl. 2 i 13 Konvencije i primenjivošću člana 41 u pogledu dodeljivanja materijalne odštete.

Dozvolite mi da objasnim.

1. U ovom predmetu nema čak ni *prima facie* dokaza da su sinovi podnosioca predstavke umrli dok su se nalazili u rukama bezbednosnih snaga. Naprotiv, ostali uhapšeni koji su bili pritvoreni sa njima su lično čuli vojnike kako kažu da će ih osloboditi (vidi st. 84, 93 i 103). U spisima nema dokaza koji van razumne sumnje dokazuju da su sinovi podnosioca predstavke umrli u pritvoru. Smatra se da su umrli samo zato što su bili uhapšeni i, po mišljenju većine, «posebnih okolnosti koje su preovladavale» u tom delu zemlje zbog terorističkih akcija PKK. Po mom mišljenju, ove činjenice - koje su same po sebi nebitne u pogledu žalbi podnosioca predstavke o povredama člana 2 – ni u kom slučaju nisu dovoljne da opravdaju zaključak da je prekršen taj član. Sugerisanje da su sinovi podnosioca predstavke umrli u pritvoru i da je Država odgovorna predstavlja čisto nagađanje (vidi st. 141 *et seq.*).

Stoga zaključujem da član 2 nije primenjiv u ovom predmetu i da sigurno nije bio prekršen.

2. Radi detaljnijeg objašnjenja ove tačke, pozivam se na svoje suprotno mišljenje u predmetu *Timurtaş v. Turkey* (presuda od 13. juna 2000.) i analizu Suda u predmetu *Kurt v. Turkey* (presuda od 25. maja 1998.); potonji predmet treba smatrati vodećim autoritetom u predmetima vezanim za nestanke u kojima, kao u ovom predmetu, smrt nije utvrđena van svake razumne sumnje.

U pogledu povrede člana 13, po mom mišljenju se ne otvara posebno pitanje povrede člana 13 pošto je većina već u ovom predmetu došla do zaključka (vidi st. 148) da je povređen član 2 Konvencije zato što nije sprovedena delotvorna istraga nestanka sinova podnosioca predstavke (procesni aspekt), jer iste činjenice leže u osnovi žalbi podnosioca predstavke o povredama i člana 2 i člana 13. Ovde bih takođe želeo da se pozovem na moja suprotna mišljenja u predmetima *Kaya v. Turkey* (presuda od 19. februara 1998. godine), *Mahmut Kaya v. Turkey* (presuda od 28. marta 2000. godine) i u predmetu *Akkoç v. Turkey* (presuda od 10. oktobra 2000. godine).

3. Konačno, u ovom predmetu, kao što sam upravo objasnio, nema opravdanja za dodeljivanje ikakve materijalne odštete naslednicima sinova podnosioca predstavke s obzirom na to da je smrt utvrđena samo na osnovu pretpostavke a ne van svake razumne sumnje.